

Public relations pro Státní bezpečnost

Bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971

› Petr Cajthaml

Komunistické ministerstvo vnitra a jím řízená Státní bezpečnost byly represivním aparátem, který většinu informací o své činnosti utajoval a nechtěl zveřejňovat. Práce s informacemi určenými veřejnosti však přesto byla důležitou součástí činnosti tohoto rezortu. (Státo) bezpečnostní propaganda byla nedílnou součástí mediálního obrazu komunistického režimu.

Na komunistickou propagandu je možné nahlížet z mnoha pohledů, ta bezpečnostní měla z hlediska obsahu a celkového vyznění dva hlavní směry – pozitivní a negativní. Ta negativní útočila proti oponentům režimu a obhajovala nutnost represí proti relativně širokým vrstvám obyvatelstva; převažovala především v obdobích ohrožení a krize komunistického režimu. V letech stability režimu převažovala propaganda pozitivní, která zdůrazňovala podporu represivního aparátu obyvatelstvem a jeho nezastupitelnou roli ve společnosti.

Tato studie se pokouší analyzovat bezpečnostní propagandu v období Pražského jara 1968 a nastupující normalizace. V této době nese propaganda ministerstva vnitra rysy obou výše nastíněných směrů. Během nástupu reformy zdůrazňovali propagandisté ministerstva vnitra úspěchy vlastní složky a „přirozenost“ bezpečnostního aparátu jako nezbytné součásti každého státu. Nástup normalizace znamenal nástup ostré negativní propagandy, která se stala jedním z nástrojů represe poražených reformátorů.

Ve své práci se pokouším popsat hlavní směry bezpečnostní propagandy v jednotlivých fázích daného období a organizační vývoj tiskového aparátu ministerstva vnitra. Pozornost jsem věnoval i personálnímu obsazení pozic hlavních propagandistů. Jen v omezené míře se v této studii věnuji účelovému využívání sdělovacích prostředků pro tzv. aktivní opatření, tedy pro ty operace Státní bezpečnosti, jejichž cílem bylo prosadit vlastní zájmy, či naopak poškodit zájmy protivníka. Tuto důležitou otázku jsem ve svém výzkumu pochopitelně neopominul, vzhledem ke specifčnosti tohoto tématu se však budu problematice aktivních opatření věnovat v samostatné studii, kterou v současné době připravuji.

1 Studie byla odevzdána k redakčnímu zpracování na konci roku 2007. Ve výčtu literatury proto neuvádím práce vydané ve „výročním“ roce 2008.

Období Pražského jara a nástupu normalizace je v posledních letech předmětem soustředěného zájmu historiků. Výčet studií týkajících se tohoto tématu by byl velice široký, zde uvádím jen stručný výběr.¹ Zatím nejpodrobněji problematiku roku 1968 v Československu zpracoval Jan Pauer,² problematiku vstupu vojsk Varšavské smlouvy ve svých četných studiích zpracoval Antonín Benčík.³ Nástup nového stranického vedení v roce 1969 zachytil ve své studii Zdeněk Doskočil,⁴ nástupu normalizace a roli ozbrojených sil se v poslední době věnoval Jindřich Mádry.⁵ Problematika role bezpečnosti a dobové propagandy je zpracována daleko méně.

Základním východiskem mé práce tak byl především základní pramenný výzkum. Klíčové dokumenty týkající se Pražského jara a nástupu normalizace byly zveřejněny v edici Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd *Prameny k dějinám československé krize 1967–1970*; problematiky studie se týká zejména díl připravený Františkem Koudelkou a Jiřím Sukem.⁶ Klíčové však byly prameny z provenience ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti, uložené v Archivu bezpečnostních složek (ABS). Důležité byly zejména fondy vedení ministerstva vnitra (sekretariát ministra vnitra a jednotlivých náměstků), tiskových součástí ministerstva (fond IX. správa FMV) a jednotlivých složek Státní bezpečnosti (především fondy II. správa FMV, Zpravodajský odbor FS ZS), přínosné byly také personální spisy příslušníků Státní bezpečnosti. Dalším důležitým archivem byl Národní archiv (NA), především jednotlivé složky jeho rozsáhlého fondu Ústřední výbor KSČ. Nepostradatelným pramenem byl dobový tisk a propagandistická literatura.

Pražské jaro 1968 konfrontovalo propagandistický aparát Státní bezpečnosti s nezvyklou situací. StB přestávala být všemocnou organizací, která se sice občas veřejně chlubí svými úspěchy, avšak o ní samotné se příliš mluvit nesmí, a stává se předmětem tiskových polemik a diskuzí. Jednou z hlavních otázek diskutovaných během Pražského jara se stává problém zločinů spáchaných StB nejen během 50. let, a provázanost pachatelů těchto činů s tehdejšími vedeními ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti. Stále častěji se ozývají hlasy zpochybňující smysl existence Státní bezpečnosti jako ideologické politické policie v utvářeném společenském systému „socialismu s lidskou tváří“.

2 PAUER, Jan: *Praha 1968: Vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení*. Argo, Praha 2004.

3 Výběrově: BENČÍK, Antonín: *Requiem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Tempo, Třebíč 1998. Týž: *V osidlech kremelské chobotnice*. Mladá fronta, Praha 2007.

4 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Doplněk, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno–Praha 2006.

5 MÁDRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.

6 KOUDELKA, František, SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968: leden – srpen 1968. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 7*. Doplněk, Brno 1996.

Oproti předchozímu období se zachoval v Archivu bezpečnostních složek dosti značný počet materiálů týkajících se dlouhodobější koncepce činnosti státobezpečnostní propagandy, které měly upravit její podobu pro období konce šedesátých let. Ve všech materiálech se objevují teze o nutnosti sjednotit dosavadní roztržitěnou organizaci propagandistického aparátu StB. Podle nejucelenějšího, avšak nepodepsaného a patrně neschváleného návrhu z poloviny srpna 1967, mělo být namísto dosavadních útvarů v rámci centrály StB pověřených propagační činností (tj. skupiny propagace při vnitřním odboru Hlavní správy StB a pracovní skupiny Studijního ústavu Statisticko-evidenčního odboru MV – dále SEO) vytvořeno samostatné oddělení propagace v rámci SEO, které by řídilo propagandu po linii StB v celostátním měřítku.⁷ Krom ne-realizovaných organizačních záměrů dokument obsahuje i proponované hlavní směry a cíle propagandy StB na následující období a zásady, jimiž se měla řídit. Otevřeně představovaný úmysl „objektivně informovat veřejnost“ je zde deklarován jen na jeden z nástrojů „vyšších cílů“ bezpečnostní propagandy: „O konkrétní činnosti je třeba vyjádřit, že nám nejde jen o informování veřejnosti, ale zejména o zabezpečení účinků na výchovu – tj. o aktivní působení a preventivní ovlivňování veřejnosti na základě poznatků a zkušeností ze státobezpečnostní práce, pohotově reagování na konkrétní situace z hlediska mezinárodních a vnitřních potřeb.[...]“

Třeba vycházet i z toho, že určitý úkol v propagandě nemůže být pokládán za splněný již uskutečněním určité akce, např. uveřejněním článku, filmovým šotem v televizi apod., ale že je třeba vždy hodnotit ohlas této akce, shrnout poznatky a učinit závěry z hlediska další práce. Cílem propagandistické práce Státní bezpečnosti by měla být v první řadě preventivní výchova našich občanů k bdělosti, k ochraně státního tajemství a předcházení trestné činnosti. Mimo toho v propagační práci StB třeba spatřovat obecný úkol spočívající v propagování výsledků práce StB, v jejím boji proti rozvědkám hlavního protivníka, a tak upevňovat její postavení ve společnosti.“⁸

I v následujícím období měla být propaganda StB prováděna v úzké součinnosti s pracovní skupinou pro kontrapropagandu při ideologickém oddělení ÚV KSČ, oddělením právní propagace při Generální prokuratuře a konsulárním a tiskovým odborem ministerstva zahraničních věcí. Z tematického hlediska se měla propaganda StB ubírat následujícími směry:

„1. Popularizovat výsledky práce čs. kontrarozvědky z boje s rozvědkami kapitalistických států, zejména USA a NSR.“

a/ Uveřejňovat zakončené případy špionáže a jiné kvalifikované trestné činnosti těchto

7 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Sekretariát náměstka MV Jaroslava Klímy (dále A 7), inv. j. 347, Návrh na organizaci a zaměření propagační činnosti HS-StB, 18. srpna 1967, nepodepsáno.

8 Tamtéž.

- rozvědek, jakož i jejich snahy získávat naše občany pro nepřátelskou činnost, jak na našem území, tak i při jejich pobytu v zahraničí.
- b/ Rovněž využívat i nerealizovaných případů špionáže, které mohou být na základě obecných poznatků dokončeny vlastní fantazií.
- c/ Seznamovat veřejnost s metodami a praktikami západních kapitalistických rozvědek, s cílem vychovávat široké vrstvy k bdělosti a chránit je před prováděním trestné činnosti.
- d/ Seznamovat veřejnost s vhodnými případy zrady osob z období okupace Československa, zejména těch, které jsou ještě v současné době předmětem zájmů nepřátelských rozvědek.
- e/ Zveřejňovat poznatky zjištěné Státní bezpečností o nepřátelské činnosti sudetoněmeckých revanšistů.

2/ Podílet se na boji proti infiltraci nepřátelských ideologií a názorů, předkládáním vhodných materiálů a faktů stranickým, státním a jiným institucím.

3/ Podílet se na boji proti nelegální emigraci a zveřejňovat:

- a/ Fakta o vrácení čs. emigrantů (uprchlíků) kapitalistickými státy zpět do ČSSR.
- b/ Fakta o dobrovolném návratu utečenců do ČSSR na základě jejich zklamání v kapitalistických státech.
- c/ Ve spolupráci s odborem aktivních opatření I. správy zveřejňovat fakta o nepřátelské činnosti emigrantských organizací proti ČSSR a o životě čs. emigrantů, kteří v kapitalistických státech neuspěli.
- d/ Fakta o těch emigrantech, kteří společensky sice uspěli, ale neustále se cítí v zahraničí cizími, touží po vlasti, po příbuzných, vyhledávají kontakty s čs. občany jedoucími do ciziny, aby udrželi kontakt s domovem.
- e/ Vhodné případy čs. utečenců z řad absolventů vysokých škol (zvláště lékařů), dále z řad kulturních i jiných pracovníků, zveřejnit a odsoudit jejich emigraci jako neslučitelnou s povinnostmi, morálkou a hrdostí občana ČSSR.

4. Podílet se na ochraně čs. ekonomiky a státního tajemství zveřejňováním:

- a/ Případů nepřátelských akcí a záměrů vůči našim odborníkům, technikům, obchodním expertům, montérům apod. při jejich pobytu v zahraničí.
- b/ Poukazovat na nebezpečí a škodlivé důsledky vyplývající z nedodržování režimu ochrany státního, hospodářského a služebního tajemství, zveřejňovat případy úniku státního tajemství v konkrétních objektech.
- c/ Zveřejňovat získané poznatky o ochraně státního, hospodářského a služebního tajemství v kapitalistických státech, a tak ukázat našim občanům závažnost tohoto problému.

5/ Zneužívání turistického ruchu

a/ Propagačně využívat případů zneužívání cestovního ruchu, kdy vízoví cizinci se stávají nositeli zájmů cizích rozvědek a kapitalistických ideologií, s cílem vychovávat naše občany k ostrážitosti a bdělosti při styku s těmito cizinci a k povinnosti hlásit bezpečnosti podezřelé okolnosti.

b/ Zveřejňovat případy trestné činnosti cizinců na našem území – valutové machinace, spekulace, pašování zboží, převážení osob do zahraničí apod.”⁹

Do roku 1968 vstupovala Státní bezpečnost s propagandistickými plány na rozsáhlou kampaň, která měla představit její úspěchy v posledních letech. Na nový rok se československá propaganda připravovala jako na rok velkých výročí. Již v listopadu 1967 si celý komunistický svět připomenul 50. výročí bolševické revoluce v Rusku, KGB (a jím úkolovaná StB) se v této souvislosti připravovala na (kontra) propagandistickou kampaň, která měla odrazit útoky Západu, snažící se narušit důstojný průběh oslav významného komunistického svátku. V roce 1968 byla očekávána velká československá výročí: dvacet let od únorového převratu v roce 1948, třicet let od mnichovské dohody a následné okupace pohraničí nacistickým Německem a padesát let od založení Československa v roce 1918.

Již předchozí rok (1967) svými událostmi naznačil, že v následujícím období se komunistický režim ocitne pod silným tlakem. V červnu roku 1967 proběhl IV. sjezd spisovatelů, který v sobě nesl prvky manifestace rodící se opozice, v říjnu téhož roku demonstrovali na pražských strahovských kolejích vysokoškolská studenti. Státní bezpečnost musela ve své propagandě veřejně reagovat na případy nevyšetřené vraždy amerického židovského aktivisty Charlese Jordana v Praze, emigrace spisovatele Ladislava Mňacka, kampaně ohledně tzv. Manifestu československých spisovatelů (viz dále). Státní bezpečnost, jakožto obhájkyně pevnosti a pravověrnosti komunistického režimu v Československu, se (ze svého hlediska) ocitala pod „zesíleným tlakem Západu a jeho pomahačů“ a čím dál tím častěji byla konfrontována s otevřenou kritikou činnosti a opodstatněnosti své existence.

V lednu roku 1968 vypracovali pracovníci vnitřní správy MV další návrh na reorganizaci propagační činnosti v ministerstvu vnitra, který opět počítal s vytvořením koordinačního a organizačního centra propagandy v rezortu, tentokrát v podobě tiskového oddělení při Vnitřní správě MV.¹⁰ Na rozdíl od předchozích návrhů byla zdůrazňována důležitost centralizovanosti ve styku s tiskem – tiskové oddělení mělo

9 Tamtéž.

10 ABS, f. Sekretariát náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotala (dále A 5), inv. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masové výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968. Ani tento návrh nebyl patrně vedením ministerstva schválen; náměstek ministra plk. Jindřich Kotal, jemuž byl adresován, jej odložil s poznámkou: „Nutno vyčkat, svolám porady, 23. 3. 1968.“

být jediným zástupcem ministerstva vnitra při styku se sdělovacími prostředky. Navrhované zřízení tiskového oddělení Ministerstva vnitra ČSSR odpovídalo praxi obvyklé v ostatních československých ministerstvech, která zřídila na základě pokynu předsedy vlády svá oficiální oddělení.¹¹

Na počátku roku 1968 viděla Státní bezpečnost jako neaktuálnější úkoly své propagandy následující zadání:

- „– posilování mezinárodní prestiže ČSSR, přičemž přesvědčivě ukazovat USA a jejich spojence, zejména NSR, jako nepřátele v řadě oblastí (podstatu nepřátelské propagandy, špionáže, emigrace apod.);
- po vnitřní linii sledovat jednotlivými opatřeními upevňování autority KSČ, státních orgánů včetně složek ministerstva vnitra a jejich činnosti.“¹²

Státní bezpečnost si byla do jisté míry vědoma blížící se krize a společenských otřesů a jako jednu z jejích předzvěstí viděla rostoucí kritiku komunistického režimu ze zahraničí i zevnitř státu: „V poslední době je proti ČSSR vedena ze Západu zesílená nepřátelská propagandistická kampaň s cílem diskreditovat socialistické zřízení v naší republice, oslabovat její mezinárodní postavení a šířit uvnitř státu různé rozpory. Jde o cílevědomou kampaň širšího rámce, jejíž součástí byly v roce 1967 propagandistické akce namířené především proti Sovětskému svazu v souvislosti s 50. výročím Velké říjnové socialistické revoluce. V letošním roce lze předpokládat podstatné zintenzivnění štvavé nepřátelské kampaně proti ČSSR, a to v souvislosti s významnými výročími – 20. výročím Února, 50. výročím republiky, výročí Mnichova apod.“¹³

Očekávané „nepřátelské propagandě“ se rozhodla Státní bezpečnost aktivně čelit a připravit na období let 1968–1969 rozsáhlou kampaň. V souladu s tím, jak viděla StB své hlavní nepřátele v zahraničních rozvědkách, týkal se prvý okruh připravované kampaně „[...] špionáže a jiné kvalifikované trestné činnosti rozvědek kapitalistických států a jejich pomahačů“ s tím, že „cílem kampaně bude dokazovat, že ČSSR je schopna chránit své zájmy a mařit úklady nepřátel a že nebude pasivně tolerovat útoky proti sobě. Těžiště aktivních opatření bude v rámci propagandy zaměřeno zvláště proti rozvědkám USA a NSR.“¹⁴

Hlavním garantem těchto propagandistických akcí měla být československá rozvědka (I. správa MV, respektive její 8. odbor). Prvním příspěvkem do této kampaně mělo být zveřejnění případu přeběhlíka z americké vojenské zpravodajské služby DIA¹⁵ Glenna Roy Rohrera, nyní československého agenta s krycím jménem BELL¹⁶:

11 Tamtéž. Tisková oddělení jednotlivých ministerstev měla být po metodické stránce řízena tiskovým odborem Ministerstva kultury a informací.

12 Tamtéž.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž.

15 Defense Intelligence Agency – Služba obranného zpravodajství, zpravodajská služba armády USA.

„Bude to jedna z hlavních akcí proti rozvědce USA. [...] Cílem akce bude ukázat světovému veřejnému mínění, že BELL byl naším spolupracovníkem¹⁷ a že tedy ani špiónážní služba USA není ušetřena vážných provalů. Tím také demonstrovat i prestiž čs. speciálních služeb a rozdíl v ideové bezzásadovosti speciálních služeb USA. [...] BELL vystoupí zejména na tiskové konferenci a v sérii televizních, tematicky uspořádaných pořadů s patřičnou gradací. BELLův případ bude rovněž zpracován knižně. Realizace bude probíhat postupně v roce 1968 a vyústí v roce 1969¹⁸ k problematice NATO.“¹⁹

Dalším příspěvkem rozvědky do „kampaně proti špiónáži“ měla být blíže neurčená „akce GLOBUS“ – „Půjde o demaskování jednotlivých jmen, jejich krytí zahraniční službou USA a odhalení jejich nepřátelských záměrů.“²⁰

I další bod kampaně chtěl využít ceněného agenta rozvědky. V roce 1960 odhalila západoněmecká zpravodajská služba vysoce postaveného československého agenta – sociálně demokratického člena Spolkového sněmu Alfreda Frenzela;²¹ ten byl v roce 1966 předán do ČSSR a pracovníci odboru aktivních opatření československé

16 Glen Roy Rohrer (1920–2003) pracoval od roku 1949 jako poddůstojník zpravodajské služby armády USA, naposledy ve funkci vyšetřovatele na detektoru lži v SRN. V roce 1965 z obavy před postihem za řízení v opilosti přeběhl hranice a emigroval do ČSSR. V Československu byl až do roku 1991 využíván čs. rozvědkou a kontrarozvědkou jako jejich agent pod krycími jmény ŘIDIČ a BELL. Více o G. R. Rohrerovi CAJTHAML, Petr: *BELL – příběh zrádce*, in: *Securitas imperii* 13, ÚDV, Praha 2006, s. 5–36.

17 Tamtéž. Šlo o dezinformační prvek v této kampani; G. R. Rohrer– BELL před svým příchodem do ČSSR spolupracovníkem StB nebyl.

18 Tamtéž. Příprava této propagandistické akce byla po srpnu 1968 zastavena z obavy před možnou protireakcí USA (propagandistickým využitím přeběhlíků z čs. zpravodajské služby). Případ G. R. Rohrera byl v v československých sdělovacích prostředcích (v mírně odlišné podobě) zveřejněn v letech 1976–1977.

19 ABS, f. A 5, i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masové výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968.

20 Realizace akce měla být zahájena v prvním čtvrtletí roku 1968, podklady měla zajistit I. a II. správa MV. Tamtéž.

21 Alfred Frenzel (1899–1968), meziválečný funkcionář německé sociální demokracie v ČSR (1930–1936 člen KSČ), antifašista, během II. světové války sloužil jako kuchař u čs. 311. bombardovací perutě ve Velké Británii, v roce 1946 dobrovolně odešel s rodinou do Bavorska, od roku 1953 poslancem Spolkového sněmu za SPD; mimo jiné byl členem jeho branného výboru. V roce 1956 získán ke spolupráci I. správou MV – jako agent ANNA. V roce 1960 zatčen a odsouzen za špiónáž ve prospěch Československa k patnácti letům odnětí svobody, 1966 předán do Československa výměnou za západoněmecké agenty zatčené v NDR. Roku 1967 byl oceněn vyznamenáním Za statečnost. Zemřel v červenci 1968. PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl III.* Themis, Praha 2002, s. 650–662.

rozvědky plánovali zveřejnit jeho příběh jako jeden z velkých úspěchů československých zpravodajských služeb. Jeho propagandistické využití mělo být vedeno třemi směry:

- „– jeho [Frenzelovo – pozn. aut.] vystoupení k 30. výročí Mnichova; jako sudetský Němec emigroval před nacisty a účastnil se na antifašistickém boji. Vystoupení bude zaměřeno na nebezpečí revanšismu, militarismu a neonacismu v NSR;
- publikace jeho knihy zahrnující jeho životopis, boj s nacismem a jeho pozůstatky, s německým a americkým imperialismem, a zákulisní politiku bonnské vlády za éry Adenauera, kdy byl významným členem Bundestagu a jeho výboru;
- vyvrcholení by bylo jeho vystoupení před termínem obnovy NATO – v roce 1969. Jako člen branného výboru v NSR se zúčastnil tajných prací po linii NATO, a proto zná mnoho závažných záměrů. Přesvědčivě bude moci objasnit souvislosti se začleněním a agresivním využitím NSR v paktu NATO.“²²

Ani tento případ však nakonec nebyl realizován, neboť Alfred Frenzel před zahájením celé kampaně zemřel.²³

Jen částečné realizace se dočkal další bod kampaně – akce MANIFEST (odhalení tzv. Manifestu československých spisovatelů),²⁴ která měla v roce 1968 pokračovat kompromitací Josefa Jostena.²⁵

22 ABS, f. A 5, inv. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968.

23 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jaromíra Nývlt (1925). Ještě na přelomu 60. a 70. let připravoval odbor aktivních opatření I. správy FMV natočení celovečerního životopisného filmu o A. Frenzelovi. Režisér Vladimír Čech, který patřil mezi osvědčené tvůrce filmů se státobezpečnostní tematikou, zahájil práce na scénáři, film však nakonec z neznámých důvodů realizován nebyl. Jako poradce mu byl určen příslušník odboru aktivních opatření I. správy FMV Jaromír Nývlt – KOLOUCH.

24 ABS, f. A 5, i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968. Akce měla být realizována v I. čtvrtletí roku 1968, podklady měly poskytnout Hlavní správa StB, Správa vyšetřování MV spolu s I. správou MV. Akce MANIFEST reagovala na falsum historika Ivana Pfaffa, který v roce 1967 zaslal do zahraničí prohlášení (tzv. Manifest československých spisovatelů) podepsané údajně několika stovkami českých intelektuálů. Josef Pejskar text, který protestoval proti omezování svobody slova, otiskl v mnichovském *Českém slově*. Josefu Jostenovi se poté podařilo umístit text prohlášení do několika anglických deníků. Po několika týdnech se ukázalo, že autorem a jediným signatářem údajně masového protestu je Ivan Pfaff. Československé sdělovací prostředky rozpoutaly proti Pejskarovi a Jostenovi ostrou kampaň. Ivan Pfaff byl zatčen Státní bezpečností a vězněn až do jara 1968.

25 Josef Josten, vl. jménem Josef Stein (1915–1985), český novinář, ve 30. letech sportovní redaktor *Lidových novin*, 1940–1945 v exilu – příslušník čs. zahraniční armády ve Francii a Velké Británii, 1947–1948 pracovník tiskového odboru Ministerstva zahraničních věcí ČSR. Od roku 1948 v exilu ve Velké Británii, založil tiskovou agenturu Informační služba svobodného Československa. →

Z dalších témat, namířených údajně proti špionáži, byl častokrát opakovaný návrh na kampaň proti Rádiu Svobodná Evropa (dále RSE). Cílem státobezpečnostní propagandy proti RSE v roce 1968 mělo být „ovlivňovat v NSR příslušné politické kruhy (hlavně SPD) i skupiny veřejného mínění za neprodloužení provozní licence Svobodné Evropy. Konkrétními fakty ukazovat čs. veřejnosti Svobodnou Evropu jako kompromitovanou službu, jako přežitek studené války, její spojení s americkými špionážními vládními organizacemi, její řízení amerických agentů vysílaných do ČSSR a jiných zemí socialistického tábora.“²⁶

Další, již tradiční úkol propagandy StB se týkal traumatického problému československého socialismu – neutuchající emigrace občanů: „Cílem vedení propagandy v této oblasti bude posilovat národní hrdost, vlastenectví, vytváření prevence proti nelegální emigraci čs. občanů, včetně osvětlování podmínek a možností návratu do vlasti. Cílevědomě ukazovat bezperspektivnost emigrantů, zabývat se postavením politické emigrace, jejím rozkladem, a zveřejňovat fakta o nepřátelské činnosti emigrantských organizací proti ČSSR.“

I k této problematice se chystala československá rozvědka uvolnit případ svého bývalého agenta – dr. Mikuláše Pátka, bývalého československého diplomata. Ten žil od roku 1949 v emigraci a na přelomu 40. a 50. let byl příslušníkem exilové zpravodajské skupiny vedené Jaroslavem Kašparem. V roce 1956 byl získán pod krycími jmény OROVČAN a MIKO ke spolupráci s československou rozvědkou a v roce 1965 byl stažen zpět do Československa. Také jeho případ však byl zveřejněn až po překonání reformního období let 1968–1969.²⁷

I v tomto období mělo pokračovat využívání archivních materiálů z doby okupace „na úseku kontrapropagační činnosti proti neofašismu a revanšismu v NSR,“ pokračovat měla úspěšná výstava „Fašismus – úhlavní nepřítel lidstva“²⁸ i zveřejňování materiálů o německých okupantech, kteří v současnosti působí v SRN. Blížící se výročí Února 1948 mělo být připomenuto cyklem dokumentárních reportáží, které měli připravit redaktoři časopisu *Československý voják* Dušan Hamšík a Jiří Pražák. Výhledový plán propagandy zahrnoval i nadále průběžné konkretizování v jednotlivých měsíčních plánech propagace.

→ Po srpnové okupaci republiky vojsky Varšavské smlouvy založil v Londýně Výbor pro svobodné Československo.

26 Tamtéž.

27 Pátkův případ byl zveřejněn po roce 1969 formou novinových článků, televizního dokumentu a knihy memoárů. PÁRA, Eduard, NÁPRAVA, Luděk: *Sedmnáct let československým agentem na Západě*. Praha, Naše vojsko 1970.

28 Ke kampaním Státní bezpečnosti, které v 60. letech využívaly nacistických dokumentů více: CAJTHAML, Petr: *Profesionální lháři: aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968*. In: Sborník Archivu Ministerstva vnitra 5/2006, s. 9–41. CAJTHAML, Petr: *Komunistický policista a minulost*. In: Tamtéž, s. 89–106.

Plánovalo se rozšíření dosavadní dvoučlenné skupiny propagace při Vnitřní správě MV (VS MV) na pětičlenné tiskové oddělení tak, že po jednom pracovníku by dodaly I. správa MV (rozvědka) a Hlavní správa StB, třetím novým pracovníkem by měl být některý z příslušníků Vnitřní správy s redaktorskou praxí. Zvažována byla také možnost vyslat „svého“ redaktora do Československého rozhlasu a televize.²⁹

Vývoj událostí však zpracované a dlouhodobě připravované plány předběhl. Dosavadní koncepce práce s médii stále více přestávala odpovídat změněným podmínkám. Mnozí z těch novinářů, kteří v minulosti ochotně pomáhali realizovat propagandu Státní bezpečnosti a ministerstva vnitra, se stali nadšenými příznivci reformního procesu, připomínali chyby StB v minulosti a zpochybňovali i oprávněnost existence Státní bezpečnosti ve stávající podobě.³⁰

Činnost Státní bezpečnosti a ministerstva vnitra se stala v průběhu Pražského jara 1968 často diskutovanou otázkou. Státní bezpečnost byla nejviditelnějším viníkem „deformací režimu“, nejzřejmějším rysem jeho totalitní a zločinné podstaty, která se dostávala na veřejnost v podobě přiznání zločinů 50. let a v této podobě byla režimem samým reflektována. Soudobá Státní bezpečnost byla (ať již chtěla nebo ne) značnou částí sdělovacích prostředků (a tím i veřejnosti) považována za přímou pokračovatelku zločinné StB z 50. let, která (jen mírnějšími a omezenějšími prostředky) nadále plnila svoji roli politické policie. Propaganda ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti v období několika měsíců rozkvětu Pražského jara 1968 tak byla (neplánovaně) donucena odpovídat na tyto výtky. Reagovala v podstatě dvěma směry: jednak znevažováním některých tiskových kampaní, a pak distancováním se od „zločinné“ Státní bezpečnosti 50. let a zdůrazňováním nepostradatelnosti současné StB jako profesionální zpravodajské služby, kterou potřebuje každý režim.

Ministerstvo vnitra a Státní bezpečnost byly pochopitelně samy zasaženy reformním proudem a před srpnem roku 1968 existoval v MV značný počet příslušníků,

29 ABS, f. A 5, i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968.

30 Mezi novináře a sdělovací prostředky, kteří byli v šedesátých letech využíváni ministerstvem vnitra a v roce 1968 se zařadili mezi stoupence reformního procesu, patřili například členové štábu pořadu *Zvědavá kamera* Čs. televize, týdeník *Reportér*, předseda vojenské sekce Československého svazu novinářů Dušan Hamšík a pracovník redakce *Televizních novin* Kamil Winter.

31 ABS, f. Personální spisy, personální spis Stanislava Padrůňka. Stanislav Padrůňek (1923–1991), absolvent Ústřední politické školy KSČ a Filozoficko-historické fakulty UK (obor historie). Příslušníkem SNB od roku 1945, ve 40. a 50. letech zařazen v útvech Pohraniční stráže a ve stranickém aparátu na ministerstvu vnitra. V letech 1955–1962 náčelníkem Zvláštní správy MV, 1962–1966 vedl studijně-analytickou skupinu ministra vnitra, od roku 1966 byl náčelníkem studijního oddělení VS MV. Po srpnové okupaci internován sovětskými vojsky a unesen na sovětskou vojenskou základnu u východoněmeckých Drážďan. Po svém propuštění na začátku září 1968 byl zbaven funkce I. náměstka ministra vnitra a jmenován zástupcem náčelníka Kriminálního ústavu →

kteří se sami snažili s nelichotivou pověstí svého rezortu vyrovnat a byli si některých zločinů spáchaných StB vědomi. Návrhy na nápravu pocházely především z okruhu náčelníka studijního oddělení Vnitřní správy MV Stanislava Padruňka, který se stal 25. června 1968 prvním náměstkem ministra vnitra.³¹

Ministerstvo vnitra a jeho jednotlivé složky připravovaly své akční programy, v nichž se vesměs distancovaly od chyb minulosti a žádaly záruky, aby se tyto chyby nemohly opakovat.³² Vedení ministerstva i shromáždění jeho jednotlivých příslušníků zveřejňovaly stanoviska, ve kterých se distancovaly od pojetí bezpečnostního aparátu jako politické policie a nástroje politického boje. V polovině března 1968 projednalo vedení MV (i za účasti náčelníků krajských správ SNB) problémy, související s rozpracováním připravovaného Akčního programu ÚV KSČ pro rezort bezpečnosti.

Výsledkem jednání bylo oficiální „Stanovisko vedení ministerstva vnitra k závěrům prosincového a lednového zasedání ÚV KSČ“; jehož text byl v přehledu publikován v *Rudém právu*.³³ Vedení ministerstva vnitra se ohrazovalo především proti zprávám o provádění mimořádných bezpečnostních opatření v průběhu zasedání ÚV KSČ v prosinci 1967 a v lednu 1968. V náznacích byla zmíněna ochota přijmout svůj díl odpovědnosti za minulé chyby a byly definovány úkoly bezpečnostního aparátu; v případě StB to mělo být „zajištění bezpečnosti naší republiky proti zahraničním nepřátelům a jejich domácím pomahačům.“³⁴

Ještě dále šla rezoluce, která vznikla během shromáždění komunistů na Hlavní správě Státní bezpečnosti. Ti ve svém prohlášení kritizovali některé zásahy bezpečnosti v nedávném období: „Komunisté na Hlavní správě Státní bezpečnosti dále žádají, aby byla zjištěna odpovědnost těch lidí, kteří dávali pokyny a organizovali provádění neoprávněnosti zákroků proti poctivým občanům republiky, a to bez ohledu na to, jaké funkce zastávali nebo zastávají ve státních, stranických či jiných orgánech.“³⁵

Samotní příslušníci StB se od pojetí své složky jako režimní politické policie distancovali ještě více: „Komunisté na Hlavní správě Státní bezpečnosti jsou přesvědčeni, že Akční program strany stanoví jejich úkoly tak, aby prostředky a celková činnost Hlavní správy Státní bezpečnosti směřovala proti nepřátelským rozvědkám a zahraničním nepřátelským centrům.“³⁶

→ HS VB. V září 1969 zproštěn výkonu služby, v červnu následujícího roku zbaven hodnosti a vyznamenání, a následně propuštěn. V roce 1990 působil jako poradce ministra vnitra.

32 O vývoji ministerstva vnitra v roce 1968: KOUDELKA, František, SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968: leden – srpen 1968. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 7*. Doplněk, Brno 1996.

33 Dokument publikován in: KOUDELKA, SUK,; c. d., s. 53–54, *Rudé právo* 15. března 1968.

34 Tamtéž. V definici chybí doposud obvyklé odkazy na boj proti třídním nepřátelům.

35 Tamtéž, s. 50–51, *Rudé právo* 14. března 1968. Citovanou pasáží se komunisté z HS StB distancovali od zákroku bezpečnosti proti studentské demonstraci 31. října 1967.

36 Tamtéž.

V konečném Akčním programu ÚV KSČ byl definován rozchod s dřívějším pojetím Státní bezpečnosti ještě otevřeněji: „*Státní bezpečnost musí mít takové postavení, organizační strukturu, početní stav, vybavení, metody činnosti i kvalifikaci, které odpovídají jejímu zaměření na ochranu státu proti činnosti nepřátelských center ze zahraničí. Každý občan, který se neprovinil v tomto směru, musí s jistotou vědět, že jeho politické přesvědčení a názory, jeho osobní vyznání a činnost nemohou být předmětem pozornosti orgánů Státní bezpečnosti. Strana jasně prohlašuje, že tento aparát nesmí být zaměřován a používán k řešení vnitropolitických otázek a rozporů socialistické společnosti.*“³⁷

Získání veřejné podpory pro rezort ministerstva vnitra bylo také jedním z cílů nového ministra vnitra Josefa Pavla,³⁸ který se chtěl i tímto způsobem odlišit od dřívější praxe, a svým způsobem práce se sdělovacími prostředky se o to také pokoušel, byť často narážel na odpor konzervativnějších představitelů StB. Dle jeho slov z května 1968: „*Protože pověst některých mých předchůdců, jako Koprivý, Bacílka a Baráka byla velmi špatná a veřejnost se dívá na ministerstvo vnitra a na ministra ze starých, smutných zkušeností, rozhodl jsem se, že nejdříve seznámím veřejnost se svými úmysly, a to prostřednictvím tisku, rozhlasu, televize a filmu. Sledoval jsem tím především to, abych získal pro rezort důvěru veřejnosti, jako základní předpoklad jakékoliv tvořivé práce.*“³⁹

Přiznání si odpovědnosti a přistoupení k „sebekritice“ bezpečnostních složek pochopitelně nebylo názorem všech příslušníků SNB, značná část brala medializaci činnosti své složky jako pokus o její ochromení a paralyzaci. I většina těch příslušníků StB, která se původně chtěla od nelichotivé minulosti své složky distancovat, se postupně pod vlivem celospolečenské kritiky Státní bezpečnosti odkláněla od svých původních názorů. Bylo si toho vědomo i nové „reformní“ vedení ministerstva vnitra. Názorně to ilustruje studie, vypracovaná pracovníky studijního oddělení MV pro nového ministra Josefa Pavla:

37 *Rok šedesátý osmý v dokumentech ÚV KSČ.* Svoboda, Praha 1969, s. 124. Akční program KSČ, 5. dubna 1968.

38 Josef Pavel (1908–1973) člen KSČ od roku 1932, 1935–1937 studium Mezinárodní leninské školy v Moskvě, 1937–1939 bojoval v interbrigádách ve Španělsku, 1939–1943 internován ve Francii a v Anglii, 1943–1945 v čs. jednotce na Západě. 1945–1947 tajemník KV KSČ v Ústí n. L. a v Plzni, od roku 1947 vedoucí branně-bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, v únoru 1948 řídil štáb Lidových milic. V letech 1949–1950 působil jako velitel Pohraniční stráže a jako náměstek ministra vnitra. V únoru 1951 byl z politických důvodů zatčen. V prosinci 1953 odsouzen za trestný čin velezrady k dvaceti pěti letům vězení, v říjnu 1955 stranicky i občansky rehabilitován. Odmítl nabídku práce v aparátu ÚV KSČ, pracoval jako pracovník zahraničního oddělení Čs. svazu tělesné výchovy. Od dubna do srpna 1968 ministr vnitra, v roce 1970 opět vyloučen z KSČ.

39 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 123–124, Dopis ministra vnitra Pavla I. tajemníkovi ÚV KSČ Dubčekovi, jímž ho informuje o těžkostech při své práci a žádá o uvolnění z funkce, 20. května 1968.

„Názory ‚progresivistů‘ i ‚konzervativistů‘ se sblížovaly. Řada událostí signalizovala, že situace není zcela ztracena. Zesilovala naděje, budou-li táhnout za jeden provaz, mohou si zachovat práci, na niž si zvykli, nebudou nuceni zapracovávat se v novém zaměstnání u VB, nebo dokonce v civilu. Velmi silně na ně doléhalo veřejné mínění, které vůči StB bylo naprosto odmítavé. Zjišťovaly se těžkosti v civilních pracovištích, které prožívají příslušníci StB, kteří již dříve odešli. Realistické úvahy je vedly k poznání, že by se neměli rozloučit se všemi výhodami, jež pro ně z pracovního zařazení u StB vyplývají. Psychóza dočasné deprese se pozvolna přeměňovala v ofenzivní úsilí za zachování státo-bezpečnostní práce v podstatě v dřívějším pojetí s tím, že bude oprostěna jen od hrubého porušování zákonnosti.“⁴⁰

Tiskový aparát ministerstva vnitra a jeho složek tak musel plnit dva úkoly: jednak se od Státní bezpečnosti distancovat, jak to požadoval nový ministr Josef Pavel a někteří jeho náměstci, jednak StB obhájit, jak žádali představitelé jednotlivých součástí StB, zařazení novým náměstkem ministra vnitra pro Státní bezpečnost Viliamem Šalgovičem.⁴¹

„Tvářič“, zastupující rezort ministerstva vnitra na veřejnosti v průběhu Pražského jara 1968, se stal neoficiální tiskový mluvčí rezortu – funkčním zařazením tiskový tajemník MV kpt. František Dubský⁴², který dosud pracoval jako náčelník jednoho z oddělení 15. (analytického) odboru II. správy MV. Do funkce ho již v březnu roku 1968 navrhl dlouholetý první náměstek ministra vnitra a náčelník Hlavní správy StB Jaroslav Klíma.⁴³ Nový „tiskový mluvčí“ navrhl krátce po svém jmenování zřídit tiskové oddělení MV, jehož náčelníkem by byl tiskový tajemník ministerstva vnitra. Tiskový tajemník MV se dle představ reformátorů měl stát jakýmsi veřejným mluvčím tohoto

40 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 152–157, Zpráva o morálně politickém stavu některých útvarů StB, červen 1968 (Zpráva pracovníků studijního oddělení a sekretariátu ministra o názorech a postojích některých funkcionářů StB, zpracovaná na základě průzkumu nařízeného ministrem vnitra Josefem Pavlem).

41 Viliam Šalgovič (1919–1990), původním povoláním typograf, 1945–1951 zpravodajský důstojník čs. armády, 1946–1948 poslanec SNR, 1948–1954 poslanec NS, 1950–1962 a 1975–1989 člen ÚV KSS, 1962–1968 a 1970–1975 předseda Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ. Od 1. června do 10. září 1968 náměstkem MV pro Státní bezpečnost (do funkce byl jmenován proti vůli ministra vnitra Pavla); v srpnu 1968 aktivně pomáhal okupačním armádám Varšavské smlouvy. 1975–1989 předseda SNR. V únoru 1990 spáchal sebevraždu.

42 ABS, f. Personální spisy, personální spis Františka Dubského. František Dubský (1928), původním povoláním květinář, v prvé polovině padesátých let voják z povolání. Od roku 1955 pracoval ve stranickém aparátu, v roce 1965 přijat k MV a zařazen do analytického odboru II. správy MV jako odborník na ideologickou diverzi. Z SNB byl propuštěn k 30. listopadu 1969 pro „nesprávná stanoviska“, jež zastával v srpnu 1968. Poté až do roku 1975 pracoval jako redaktor časopisu FMV *Signál*.

43 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jaroslava Klímy. Jaroslav Klíma (1921), původním povoláním knihář, příslušník SNB od června 1945. Prošel nejrůznějšími velitelskými funkcemi →

silového rezortu. Kromě toho, že měl realizovat požadavky jednotlivých součástí MV na publikační činnost, měl organizovat tiskové konference ministerstva vnitra a reagovat na kritiku činnosti orgánů MV.⁴⁴

„Zadání“ toho, co měl plnit tiskový tajemník ministerstva vnitra, však bylo více. Nové vedení ministerstva od něj očekávalo, že bude vysvětlovat obyvateľstvu novou koncepci bezpečnostního rezortu a do jisté míry pomůže novému ministrovi a jeho spojencům v jeho sporu s konzervativním proudem StB. Na druhou stranu samotní příslušníci StB od „svého“ tiskového tajemníka, jako od příslušníka Státní bezpečnosti, očekávali především obranu své vlastní složky před novinářskými útoky. František Dubský se patrně pokoušel splnit obě zadání najednou. Podílel se na populárních vystoupeních reformního ministra Josefa Pavla a pokoušel se vystupovat i v médiích „na obranu složek MV, proti útokům tisku na bezpečnost“.⁴⁵ Přesto s ním značná část příslušníků StB nebyla spokojena a připadal jim v této snaze málo důsledný: „Kritizován je i tiskový mluvčí MV, že aktivně nevystupuje při odmítání výpadů proti StB, že neobratně využívá dostupných argumentů (přitom je pravda, že tiskový mluvčí je příslušníkem StB a byl do funkce ustaven starým vedením před příchodem ministra, a pracuje s podklady, které mu součástí StB dávají k dispozici).“⁴⁶

Ve sdělovacích prostředcích se objevovalo značné množství informací o práci Státní bezpečnosti, ať již její práci skandalizovaly, či ji naopak obhajovaly. Původci podkladů pro tyto články byli často sami příslušníci SNB, kteří jednali s úmyslem svoji složku od nelichotivého dědictví radikálně očistit, nebo naopak obhajovat její dosavadní podobu a pravomoci svých útvarů. Nový ministr vnitra Josef Pavel proto vydal rozkaz, v němž připomenul příslušníkům SNB a Sboru nápravné výchovy (SNV) dodržování povinnosti mlčenlivosti a nařídil všem náčelníkům součástí ministerstva vnitra:

„[...] zabezpečit, aby pracovníkům tisku a ostatních hromadných informačních prostředků byly poskytovány informace, pokud mají povahu státního tajemství (sdělení poznatků z operativní činnosti, umožnit nahlížení do archivních materiálů apod.) po

→ v StB; 1953–1955 náčelník KS MV Karlovy Vary, 1958–1961 zástupce náčelníka KS MV Praha, 1961–1962 zástupce náčelníka I. správy MV, od 29. října 1962 do 29. května 1968 I. náměstek MV, od roku 1965 zároveň náčelníkem HS StB. V průběhu Pražského jara 1968 odmítl pracovat pro nové vedení MV. V srpnu 1968 spolupracoval s okupačními vojsky, poté na něj byl vydán zatykač, před kterým uprchl do NDR. V letech 1969–1973 působil jako představitel FMV ČSSR v NDR, poté (do odchodu do důchodu v roce 1976) konzultantem federálního ministra vnitra. CAJTHAML, Petr: *Jaroslav Klíma: Strážce zákona s cejchem vlastizrádce*. In: Paměť a dějiny č. 1, 2007, s. 170–174.

44 ABS, f. IX. správa FMV (dále IX. S), inv. j. 465, Návrh na zřízení tiskového oddělení FMV a náplň práce jednotlivých pracovníků.

45 ABS, f. Personální spisy, personální spis Františka Dubského, Služební hodnocení podle RMV 45/69.

46 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 152–157.

*konzultaci nebo prostřednictvím tiskového tajemníka ministerstva vnitra (sekretariátu ministra vnitra).*⁴⁷

Tento na prvý pohled neliberální a omezující příkaz sledoval ve skutečnosti, vedle snahy zabránit rostoucí anarchii, především cíl zachovat si kontrolu nad informačním tokem směřujícím z ministerstva k veřejnosti a zabránit konzervativcům (hlavně ve Státní bezpečnosti), aby realizovali vlastní – na vedení rezortu nezávislou – mediální politiku.

O tom, že tyto obavy nebyly neodůvodněné, svědčí aktivity vzešlé z okruhu nového, ministrem Pavlem nechtěného, náměstka pro Státní bezpečnost Viliama Šalgoviče, který se snažil řešit problematiku práce s tiskem samostatně a jistým způsobem ministra vnitra „obejít“. Dne 11. června 1968 na Šalgovičem svolané poradě bylo uloženo náčelníkům jednotlivých součástí StB rozpracovat návrhy na zřízení samostatné tiskové skupiny Státní bezpečnosti. V Archivu bezpečnostních složek se zachoval návrh vedení VI. správy MV (operativní techniky), v němž její náčelník plk. Jan Bokr doporučuje za tiskového tajemníka příslušníka své správy kpt. Miroslava Žarnovičana.⁴⁸ Ten byl pravděpodobně autorem návrhu koncepce činnosti tiskové skupiny Státní bezpečnosti,⁴⁹ která byla do značné míry reakcí na kritiku StB, stupňující se s rozvíjejícím se Pražským jarem, a odmítnutím další demokratizace:

„Útoky, které měly svoje opodstatnění a oprávnění, protože poukazovaly na deformace (pramenící z nezákonných metod vyhledávání, vyšetřování a zacházení s odsouzenými), byly vystřídané útoky na metody a prostředky kontrarozvědné práce, které – stejně jako tomu je ve většině případů v zemích socialistického tábora – se pohybují na okraji nezákonnosti a porušování základních zákonů těchto států, které jsou mlčky trpěné a bez kterých nemůže ve světě moderní techniky existovat rozvědňá ani kontrarozvědňá práce. Tyto útoky, při nedokonalosti našeho dosavadního právního zakotvení pracovních metod, vyvolaly takovou situaci, že se muselo z převážné části přestat pracovat i na takových úkolech, které nejsou v žádném rozporu s akčním

47 ABS, Rozkaz ministra vnitra č. 27/1968 z 4. června 1968 „Dodržování povinnosti mlčenlivosti příslušníků SNB a SNV“.

48 ABS, f. Personální spisy, personální spis Miroslava Žarnovičana. Miroslav Žarnovičan (1930), původním povoláním tiskař, příslušník SNB od roku 1957, odborník na grafickou expertizu ve Správě operativní techniky. V roce 1968 byl dán k dispozici náčelníkovi VI. správy MV Janu Bokrovi „k obhajování zpravodajské techniky proti útokům ve sdělovacích prostředcích“ a registroval „provaly“ nasazení zpravodajské techniky (především odposlechů). V letech 1969–1971 pracoval v odboru organizace a řízení MV ČSR, 1971–1972 zařazen v tiskovém odboru sekretariátu FMV jako šéfredaktor časopisu *Signál*. V listopadu 1972 byl propuštěn, neboť se „dopustil jednání, které bylo v přímém rozporu s morálními požadavky kladenými na příslušníka SNB“.

49 ABS, f. A 7, inv. j. 596, Obsazení funkce tiskového tajemníka StB – návrh, 20. června 1968.

50 Tamtéž.

*programem strany a s programovým prohlášením nové vlády, tj. v boji proti vnějšímu nepříteli a jeho pomahačům z řad našich občanů.*⁵⁰

Konfrontace s veřejnou kritikou připomněla Státní bezpečnosti její faktické nelegální postavení v rámci československého právního systému a to, že příslušníci StB při své práci vědomě porušovali celou řadu platných zákonů. Součástí odůvodnění návrhu na vznik tiskové skupiny StB byl i útok proti „některým negativním jevům“ provázejícím Pražské jaro 1968: „Kromě toho zmíněná situace způsobila i to, že se vytvořily předpoklady, aby beztrestně – bez odkrytí pravé tváře – se na demokratizačním procese přizpůsobily i takové živly, které v minulosti byly právoplatně odsouzené, protože skutečně pracovaly proti republice s plným vědomím a úmyslem ji poškodit. Do této skupiny se zařadily také osoby, které se dopustily kriminálních trestních činů a chtějí využít situace a získat pro své osobní cíle materiální, politický a jiný morální kapitál.”⁵¹

Žarnovičanova doporučení (která vyjadřovala názor značné části představitelů Státní bezpečnosti) byla de facto odmítnutím omezení, která se snažil reformní proces (reprezentovaný novým ministrem vnitra Josefem Pavlem a jeho stoupenci) vnutit StB, a obhajobou její dosavadní podoby a především dosavadních pravomocí:

„Pravda je taková, že vytvoření tiskového odboru ministerstva vnitra si vynutila situace, kdy se komunisté nemohli dívat na vyložené ničení aparátu ministerstva vnitra v období bezvlády na tomto ministerstvu. V tomto mezidobí aktivně na svoji obranu pracovala jen Správa vyšetřování StB. Ani v dalším období se nepodařilo zorganizovat tiskovou složku ministerstva vnitra natolik, aby byla schopná plně koordinovat všechny akce na obranu těch složek a metod práce, které, i když nejsou plně v souladu se současnými zákonnými normami, jsou bezpodmínečně nutné pro plynulost a kontinuitu rozvědné a kontrarozvědné práce. Je to způsobené příliš širokou problematikou, která spadá do kompetence ministerstva vnitra a tím, že organizační struktura na ministerstvu je taková, že každá složka MV pracuje na svém úseku, není centralizovaná, a proto není schopná čelit soustředěným útokům na problematiku práce kontrarozvědky a rozvědky.

*Jinými slovy to znamená, že ani současný stav, když byla při vedení ministerstva vnitra vytvořena tisková skupina, není úplně vyhovující, protože nestačí vytvořit si cílevědomou koncepci a protože jednotlivé složky ztratily možnost, po dohodě na společném postupu, vstupovat do styku s veřejnými komunikačními prostředky,⁵² a tak obhajovat předpoklady pro svoji další práci, nehledíc už na to, že nemohou odrážet útoky k jednotlivým případům, protože dokumentace jednotlivých případů je rozptýlená po jednotlivých pracovištích.*⁵³

Vlastní podstatou Žarnovičanovy zprávy byl návrh na vytvoření samostatné tiskové skupiny Státní bezpečnosti: „Navrhovaná tisková skupina by měla soustředit ve

51 Tamtéž.

52 Tato pasáž je reakcí na Rozkaz ministra vnitra č. 27/1968 z 4. června 1968 „Dodržování povinnosti mlčenlivosti příslušníků SNB a SNV“ (viz výše).

53 Tamtéž.

svém středu zástupce jednotlivých problematik, které spadají anebo budou spadat do pravomoci náměstka ministra vnitra pro Státní bezpečnost. To znamená, že by se tu měli soustředit odborně i novinářsky zdatní pracovníci z problematik:

I. [rozvědka], II. [kontrarozvědka], III. [vojenská kontrarozvědka], V. [Správa ochrany stranických a ústavních činitelů], VI. [Správa operativní techniky] a VII. [Správa spojení] správy MV, které by obhajovaly své problematiky podle pokynů náčelníků svých správ. Vedoucím této tiskové skupiny by měl být tiskový tajemník náměstka ministra vnitra pro Státní bezpečnost, který by byl současně oprávněný, po dohodě s tiskovým odborem soudruha ministra, tlumočit všechny potřebné informace veřejnosti a veřejným sdělovacím prostředkům.“⁵⁴

V textu je sice zmiňována plánovaná koordinace s tiskovými orgány ministerstva, ale s tiskovou skupinou se počítalo jako se základem zcela samostatného orgánu:

„Tato tisková skupina by byla plně konstituována a konsolidována i v tom případě, že by se vytvořila Správa zpravodajských služeb⁵⁵ anebo podobný celek, který bude postaven na úroveň samostatného rezortu.“⁵⁶

V době zesíleného tlaku patřilo mezi hlavní cíle Státní bezpečnosti dosažení její vlastní legalizace. Ozbrojená složka, která sama definovala jako jeden ze svých hlavních cílů napomáhat dodržování zákonnosti, ve skutečnosti sama fungovala nezákonně, a byla s tím po zrušení cenzury často konfrontována. Mnoho úkolů v tomto směru se proto našlo i pro propagandu:

„Do té doby, než dojde k reorganizaci a než dojde k vypracování příslušných zákonů, včetně nové československé ústavy, by tato tisková skupina kromě výše uvedených úkolů měla také za poslání vytvářet svojí činností takové psychologické a názorové předpoklady v československé veřejnosti, aby se vládě podařilo v Národním shromáždění docílit kodifikování takových zákonných norem, které by v co nejširší míře umožnily využívat všech zpravodajských prostředků, aby byl boj proti vnějším nepřátelům republiky a jejich domácím pomahačům co nejúspěšnější, a aby se daly použít všechny dostupné a účinné operativní a technické prostředky, které zpravodajská a kontrarozvědná služba k dispozici má a které v budoucnosti vyvine.“

Konkrétní činnost tiskové skupiny StB se měla podle plánů vypracovaných v podmínkách rozvíjejícího se Pražského jara 1968 ubírat těmito směry:

„I/ V plnění požadavků tiskové skupiny s. ministra vnitra, v získávání podkladů pro prověřování poznatků, vypracovávání zpráv apod. pro dobrý chod tiskové skupiny ministra vnitra.“

54 Tamtéž.

55 V roce 1968 bylo plánováno vyčlenění zpravodajských služeb z působnosti ministerstva vnitra a jejich začlenění do formálně samostatné Ústřední správy zpravodajských služeb, která by byla podřízena předsedovi vlády. Tyto plány byly odrazem snah zbavit nového ministra vnitra Josefa Pavla vlivu na Státní bezpečnost. KOUDELKA, SUK: c. d., s. 19.

56 Tamtéž.

- 2/ Zpracovávat takové případy, které by bylo možné uveřejnit, aby byla veřejnost získána pro oprávněnost práce spadající do resortu s. náměstka Šalgoviče.
- 3/ Vypracovávat takové materiály a dělat takové akce, které by vedly poctivé občany republiky k iniciativní ochraně zájmů státu, státního tajemství apod., k ostrážitosti veřejnosti před vnějšími nepřáteli a jejich vnitřními pomahači.
- 4/ Plnit část dezinformačních úkolů proti nepřátelským rozvědčickým na našem území, a to po důkladné konzultaci s náčelníky jednotlivých správ.⁵⁷

Citované propagandistické záměry ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti odrážejí do značné míry měnící se roli těchto složek v reformující se společnosti doby Pražského jara a reflektují „pocit ohrožení“, který pociťovala Státní bezpečnost. S postupujícím přerůstáním „vlažného“ Pražského jara 1968 v (politicky) „horké“ léto se koncepce a cíle reformního vedení ministerstva stále více rozcházel s cíly a plány Státní bezpečnosti, jež zůstávala centrem konzervativních sil. Spor mezi „progresivisty“ a „konzervativci“ v bezpečnostních složkách v předsrpnovém období nepronikl ve větší míře na veřejnost, rozdílnost koncepce byla postřehnutelná spíše v nejrůznějších interních koncepčních dokumentech. Spor o podobu a cíle rezortní propagandy byl jen jedním z odrazů vývoje v ministerstvu vnitra a Státní bezpečnosti.

Okupace Československa armádami pěti států Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 zastavila „ofenzivu“ progresivních sil. Jeden z největších „progresivistů“ – první náměstek ministra vnitra Stanislav Padrůněk – se pokusil řídit odpor při obsazování centrály ministerstva vnitra v Praze-Letné okupanty. Byl však spolu s osobním tajemníkem ministra vnitra Jiřím Hoškem internován – nejprve v budově MV v Praze na Letné, později na sovětské vojenské základně v NDR. Do Československa byli oba propuštěni až počátkem září 1968 a do svých funkcí se již nevrátili vůbec. Samotný ministr vnitra Josef Pavel sice díky varování internaci unikl, kvůli nátlaku okupantů a výsledkům moskevských rozhovorů byl však donucen podat demisi.

Většina složek a příslušníků ministerstva vnitra sice okupaci nepodpořila, okupantům se ale dostalo účinné pomoci od některých domácích pomahačů, mezi nimiž nechyběli ani vysocí představitelé Státní bezpečnosti, v jejichž čele stál náměstek ministra vnitra pro StB Viliam Šalgovič. Do jeho „týmu“ dále patřil především zástupce náčelníka II. správy HS StB Josef Ripl, náčelník Krajské správy StB Praha Bohumil Molnár a bývalý I. náměstek ministra vnitra a náčelník HS StB Jaroslav Klíma.⁵⁸

Okupace odstartovala, kromě zápasu o mocenské pozice v samotném resortu vnitra, i propagandistickou ofenzivu, s cílem vysvětlit okupaci jako „bratrskou pomoc“ a získat veřejnou podporu pro ty mocenské elity, které nahradí zdiskreditované „reformisty“.

57 Tamtéž.

58 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 20–25.

Již v prvních dnech po vstupu vojsk Varšavské smlouvy začal svoji pozdější kariéru šefa propagandy ministerstva vnitra bývalý cenzor pplk. Jan Kovář.⁵⁹ Ten byl sice ze služeb ministerstva 2. července 1968 propuštěn a pobýval převážně mimo Prahu, ale po 21. srpnu se do Prahy vrátil a začlenil se do skupiny kolaborantů,⁶⁰ kteří se proti obecnému proudu pokoušeli propagovat názory okupantů. Kovářova skupina se zapojila do distribuce tzv. *Zpráv* (časopis vydávaný okupačními vojsky) a tzv. *Bílé knihy*⁶¹ a rozmnožovala další, tehdy ilegální kolaborantské tiskoviny.

Šalgovičův pokus o puč na ministerstvu vnitra skončil neúspěchem. Reformní ministr vnitra Josef Pavel a jeho nejbližší spolupracovníci byli sice donuceni odejít, nový ministr vnitra Jan Pelnář⁶² však nepatřil – hlavně v prvních měsících své činnosti – mezi otevřené kolaboranty. Nepotvrdil uzurpátory moci z řad pučistů v srpnu 1968 do nárokových funkcí, a naopak v září 1968 pověřil Inspekci ministra vnitra objasněním srpnových událostí ve svém rezortu. Ta ve spolupráci s mezirezortní komisí zpočátku prošetřovala i ty příslušníky MV, kteří se podíleli na přípravě okupace.

59 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jana Kováře. Jan Kovář (1927), původním povoláním strojní zámečnick, k SNB nastoupil v roce 1949, do roku 1955 působil v politických funkcích v útvech Pohraniční stráže a Veřejné bezpečnosti. Od 1. června 1955 působil jako zástupce náčelníka Hlavní správy tiskového dozoru (cenzury). Po reorganizaci byl k 31. květnu 1967 propuštěn ze služebního poměru příslušníka SNB a dále pracoval jako civilní zaměstnanec na pozici náměstka předsedy nástupnické organizace – Hlavní publikační správy. Po zrušení cenzury v roce 1968 byl 2. července 1968 propuštěn bez nároku na další služební zařazení. K MV znovu přijat 16. prosince 1968 jako studijní pracovník v sekretariátu ministra bez bližšího konkrétního zařazení. 1. května 1969 tiskový tajemník sekretariátu MV, 1. června 1970 náčelník tiskového odboru FMV. V roce 1980 přemístěn do „činné zálohy“ do Federálního úřadu pro tisk a informace. V roce 1983 odešel do důchodu.

60 Tamtéž. Doplněk k dotazníku MV. Jan Kovář sám mezi své spolupracovníky jmenoval Eduarda Kováříka (bývalého vedoucího Ústřední publikační správy), Jiřího Purše, pozdějšího ředitele Československé televize Jana Zelenku, normalizačního ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupku, šefa Ústřední správy spojů Karla Hoffmanna, dlouholetého příslušníka StB Oldřicha Piláta a Miroslava Brůžka.

61 Tzv. *Bílá kniha o Československu – K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků*. Moskva 1968, Tisková skupina sovětských žurnalistů 1968. Publikace vyšla zároveň v ruské verzi (*K sobytijam v Českoslovakii: Fakta, dokumenty, svidetelstva pressy i očevidec*. Moskva, Press-gruppa sovetskich žurnalistov 1968). Kniha byla šířena okupačními vojsky a domácími kolaboranty a byla prvním pokusem „vysvětlit“ okupaci jako přátelskou pomoc československému lidu v záchraně socialismu.

62 Jan Pelnář (1911–1982), komunistický politik, 1954–1971 člen ÚV KSČ, 1954–1968 předseda Západočeského krajského národního výboru, od 31. srpna 1968 do 28. ledna 1970 ministr vnitra (od 1. ledna 1969 federální). V letech 1970–1971 úřadující místopředseda Ústředního výboru Národní fronty ČSR.

Obhajoba okupace a „odhalování záměrů pravice“ probíhaly takřka až do konce roku 1968 spíše nelegálními či pololegálními cestami, bez přímého (tedy oficiálního) zapojení StB.

Jako příklad může sloužit pokus o vydání dezinformační brožury *Politik dvojí tváře*, která měla zdiskreditovat čelného politika Pražského jara a na přelomu let 1968/1969 kandidáta na funkci předsedy Federálního shromáždění Josefa Smrkovského.⁶³ Za touto akcí stáli organizátoři budoucí kampaně proti „pravcovému nebezpečí“.

Josef Smrkovský byl až do posledních dnů roku 1968 jedním z ústavně nejvýše postavených činitelů Československa – předsedou Národního shromáždění. Od počátku roku 1969 byl v souvislosti s federalizací tento orgán nahrazen novým parlamentem – Federálním shromážděním – a očekávalo se, že předseda dosavadního parlamentu se stane jeho předsedou. Právě souboj o křeslo předsedy parlamentu se stal (od srpnových dnů) prvním zřejmým pokusem o odstavení reformních politiků z vedoucích funkcí. Nastupující normalizátoři se ještě neodvážili veřejně vystoupit s později obvyklou demagogií o revizionistech a pravičácích, a tak se celý spor oficiálně odehrál v rovině rozdělení vrcholných státních funkcí mezi Čechy a Slováky. Josef Smrkovský byl tedy nakonec zbaven funkce předsedy parlamentu s poukazem, že podle údajné „federalizační doporučení“ příslušelo jeho křeslo představiteli slovenského národa. Spor sice skončil jistým kompromisem, když byl koncem ledna 1969 zvolen předsedou Federálního shromáždění slovenský komunistický politik Peter Colotka a dosavadní předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský byl zvolen jeho místopředsedou a předsedou Sněmovny lidu. Snaha o rozšíření pomlouvačné brožury *Politik dvojí tváře* přesto naznačovala, jakých nástrojů a metod budou příští normalizátoři používat v přesvědčování veřejnosti o oprávněnosti svých cílů.

Pokus o vytištění a rozšíření pomlouvačné brožury proti jednomu z hlavních představitelů Pražského jara, ač v jeho pozadí stály vysoce postavené osoby stranického aparátu a ministerstva vnitra, připomíná „partyzánskou“ variantu samizdatů. Podle vzpomínek jednoho z neaktivnějších kolaborantů Vasil Bilaka, zpracovala pamflet osvědčená skupina soudruhů pod vedením tajemníka ÚV KSČ Drahomíra Koldera. Ta se však ke svému dílu nepřiznala⁶⁴ a pověřila realizací vytištění brožury řadového zaměstnance organizačně politického oddělení ÚV KSČ Ladislava Sojku. Podle svého

63 Josef Smrkovský (1911–1974), člen KSČ od roku 1933. Za II. světové války v komunistickém odboji, za Květnového povstání místopředsedou České národní rady. Od roku 1946 poslanec NS za KSČ a předseda Národního pozemkového fondu, od roku 1949 generální ředitel Státních statků. V roce 1951 zatčen v souvislosti se „spikleneckým centrem“ Rudolfa Slánského a odsouzen na doživotí. V roce 1955 byl propuštěn, 1963 rehabilitován. V letech 1967–1968 ministr lesního a vodního hospodářství, v dubnu 1968 zvolen předsedou NS. Po federalizaci oproti očekávání nebyl zvolen předsedou FS, ale jen jeho místopředsedou a předsedou Sněmovny lidu. V průběhu roku 1969 zbaven funkcí a v roce 1970 vyloučen z KSČ.

64 BILAK, Vasil: *Paměti II*. Agentura CESTY, Praha 1991, s. 186–187.

pozdějšího vyjádření Sojka údajně našel večer 2. ledna 1969 ve své poštovní schránce obálku s rukopisem: *Dvojí tvář politika*, ke kterému byl připojen pokyn: „*Postarej se o to, aby s těmito skutečnostmi byla seznámena celá strana.*“⁶⁵ Uvědomělý soudruh Sojka si rukopis přečetl a usoudil:

„[...] *že obsahuje některá fakta z vystupování s. Smrkovského ve stranických orgánech a na veřejnosti, a rozpornost v jeho postojích k některým skutečnostem v tomto období. To mne utvrdilo, že neznámý pisatel má pravdu, když se snaží o to, aby se o tom dozvěděli všichni členové strany v období, kdy se krajně zostřila politická situace uvnitř naší země. Usoudil jsem, že tato vnitropolitická situace se vyhrotila pod pláštíkem boje o vrcholnou funkci ve Federálním shromáždění, spojená se jménem s. Smrkovského. Osou boje se stala osoba s. Smrkovského, ale ve skutečnosti jsem pochopil, že jde o útok pravicových extrémních sil na vedení strany, rozdílení národních a šovinistických vášní, upírání práva slovenskému národu i útoky na některé vedoucí funkcionáře KSČ a KSS, jako s. Husáka a další, s cílem vyvolat stávky a demonstrace, což by ve svých důsledcích mohlo vést k nedozírným škodám, respektive i ztrátám na životech. [...]*“

Soudruh Smrkovský se od této kampaně zcela nedistancoval a připustil zostření situace, což vzbudilo u mne po studiu některých faktů ze zmíněného materiálu domněnku, že s kampaní souhlasí a je její záštitou. Proto jsem se rozhodl využít daných možností k tomu, abych přispěl k seznámení členstva s materiálem v přesvědčení, že tím pomohu vedení strany k ústupu s. Smrkovského od vedení nátlakové kampaně a zabráním tím, aby členové strany se nenechali zmást komunikačními sdělovacími prostředky a různými falešnými proroky a zabránili, aby masy lidu, hlavně v závodech, nepodlehly kampani neodpovědných lidí za vyvolání stávek a nepředvídaných akcí.“⁶⁶

Ačkoliv se Sojka zaštiťoval zájmy strany a stranického vedení, rozhodl se (či mu to bylo nařízeno) své nadřizené obejít a vytištění pamfletu zajistil pomocí lži a svých osobních kontaktů. Druhý den po údajném doručení rukopisu, 3. ledna 1969, se telefonicky obrátil na pracovníka KV KSČ v Ostravě Vývodu a požádal ho o pomoc při zajištění urychleného vytištění „důležitého materiálu pro ÚV KSČ“ v Moravskoslezských tiskařských závodech s tím, že objednávku přiveze druhý den i s rukopisem osobně do Ostravy. Další den skutečně i s rukopisem (avšak bez objednávky) do Ostravy přijel. Alespoň formální objednávku pro tiskárnu mu pak vystavila jedna z pracovnic ostravského KV KSČ. Vedení Moravskoslezských tiskáren, jejichž ředitele Sojka znal jako „skalního“ komunistu, vyšlo požadavku vstříc a během dvou dnů nechalo vytisknout takřka 50 000 výtisků pomlouvačného pamfletu.

65 Národní archiv (dále NA), f. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ), Předsednictvo 1969, sv. 89, a. j. 147, bod 6/ Zpráva o šetření případu vytištění ilegální brožury *Politik dvojí tváře*, č. l. 25–26, Opis prohlášení s. Ladislava Sojky k vytištění materiálu *Politik dvojí tváře* v tiskárně Ostrava z 13. ledna 1969.

66 Tamtéž.

Ilegální akci se však organizátorům nepodařilo dovést do konce. Informace o vytištění pamfletu pronikly ještě před jeho distribucí do Prahy a 5. ledna 1969 večer vydal tajemník ÚV KSČ Josef Kempný příkaz k zajištění vytištěných brožur a k zastavení jejich případné distribuce. O „skandálním pokusu“ diskreditovat stále ještě vrcholného stranického a státního funkcionáře, jednal 7. ledna 1969 výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ, který zřídil k prošetření vytištění této brožury komisi a dal příkaz k zajištění skartace vytištěných exemplářů tohoto hanopisu.⁶⁷ Celý náklad, až na osm výtisků ponechaných pro dokumentační účely, byl skartován 13. ledna 1969 ve Slezských papírnách.⁶⁸ Předsednictvo ÚV KSČ se rozhodlo uvolnit Ladislava Sojku z aparátu ÚV KSČ, nařídilo zavést s ním stranické řízení a připsalo mu k náhradě náklady vzniklé vytištěním brožury a jejím zničením.⁶⁹

První pokus o denunciaci představitele reformního procesu pomocí propagandy tedy nevyšel a skončil potrestáním jediného organizátora kampaně, který se ke své roli nebál přiznat. Potrestaného Sojku však „zachránil“ nástup normalizace a politický obrat, který plánovanou obětí tohoto pamfletu – Josefa Smrkovského – definitivně odstavil. Předsednictvo ÚV KSČ dne 30. dubna 1970 zrušilo své rok staré usnesení s tím, že: *„bylo přijato v době, kdy v předsednictvu ÚV KSČ měly velmi silné pozice pravicové oportunistické síly a kdy uvnitř samotného orgánu strany byl sváděn zápas o prosazení marxisticko-leninské linie stranické politiky. Stav ve vedení strany byl příčinou, že nebyl zkoumán obsah brožury ‚Politik dvoji tváře‘, její úloha v boji s pravicovým oportunismem, jehož představitelé v tomto orgánu seděli.“*

Vzhledem k politickému vývoji nebylo původní usnesení zcela realizováno a Sojka nebyl z aparátu ÚV KSČ propuštěn. Sám také nemusel uhradit nemalou částku za vytištění a likvidaci pamfletu, neboť se *„na úhradě podílela řada čestných a oddaných členů strany.“*⁷⁰

Pokus o rozšíření hanopisu proti Smrkovskému byl předzvěstí velké kampaně proti „revizionistům a pravičákům“, která měla vysvětlit oprávněnost okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a odůvodněnost nástupu nového vedení. Obrat ve sdělovacích prostředcích nastupoval spíše plíživě. Prvními příznaky budoucí podoby sdělovacích prostředků byly již výše citovaný okupantský obdeník *Zprávy*, vydávaný sovětskou *Agenturou pečeti Novosti*, a rozhlasová stanice *Vltava*, vysílající

67 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1969, sv. 88, a. j. 143, bod 12/ Informace o ustavení komise k přešetření vydání brožury *Politik dvoji tváře*, 14. ledna 1969.

68 Podle údajů V. Biláka však J. Kempný nechal namísto části nákladu skartovat staré noviny a několik tisíc výtisků bylo pokoutně rozšířeno kolaborantskou skupinou v KSČ. BILÁK, Vasil: c. d., s. 187.

69 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1969, sv. 89, a. j. 147, bod 6/ Zpráva o šetření případu vytištění ilegální brožury *Politik dvoji tváře*, 5. února 1969.

70 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1970, sv. 126, a. j. 202, bod 18/ Zrušení usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 5. února 1969 ke zprávě o šetření případu vytištění brožury *Politik dvoji tváře*, 30. dubna 1970.

v češtině z území NDR. Na přípravě a distribuci obou „sdělovacích prostředků“ se podíleli i vybraní kolaborující českoslovenští novináři.

Již moskevské dohody předpokládaly obnovení cenzury, a tak byl dne 13. září 1968 schválen Národním shromážděním zákon „o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků“, který pozastavoval účinnost ustanovení o nepřipustnosti cenzury⁷¹ a zároveň zřizoval „v zájmu dalšího pokojného vývoje“ Úřad pro tisk a informace, jako orgán státní správy. Nově zřízený úřad měl právo „zajišťovat, aby v periodickém tisku (a jiném hromadném informačním prostředku) nebyly zveřejňovány informace, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, je příslušný Úřad pro tisk a informace, nebo zmocněnec, oprávněn pozastavit její zveřejnění nebo jiné rozšiřování.“⁷²

V listopadu roku 1968 začal vycházet nový časopis, který do značné míry předznamenal podobu budoucích normalizačních sdělovacích prostředků – tiskový orgán Svazu československo-sovětského přátelství *Svět socialismu*, v lednu 1969 jej doplnil týdeník Byra pro řízení stranické práce v českých zemích *Tribuna*.

V únoru 1969 došlo ke změně obsazení rozhodující stranické funkce ve vztahu k řízení tisku – novým vedoucím oddělení masových sdělovacích prostředků se namísto dosavadního „exponenta pravice“ Dušana Havlíčka stal Vladimír Diviš. Situace se začala radikálně měnit na jaře roku 1969. Po vítězství československých hokejistů na mistrovství světa 28. března 1969 došlo v Praze ke známým nepokojům, jež se staly záminkou k odstartování politické ofenzivy normalizátorů. Dne 2. dubna 1969 vydalo předsednictvo ÚV KSČ prohlášení „O odpovědnosti části sdělovacích prostředků za podněcování nepokojů“. Prohlášení znamenalo začátek obratu v postavení dosud alespoň částečně nezávislého tisku. O několik týdnů později, 17. dubna 1969, hlavní muž Pražského jara 1968 Alexander Dubček pod tlakem rezignoval na funkci prvního tajemníka ÚV KSČ a na jeho místo byl zvolen Gustáv Husák, který ve svém programovém projevu po zvolení mimo jiné řekl: „Když si strana nezabezpečí svůj rozhodující ideový vliv na rozhlas, televizi a tisk, nemůže svou úlohu v tomto státě splnit.“⁷³

O měsíc později, 17. května 1969, otisklo *Rudé právo* provolání *Slovo do vlastních řad* podepsané těmi kajícími se novináři, kteří včas obrátili a podřídili se nastupujícím normalizátorům. O „spontánnosti a „nezávislosti“ celého prohlášení svědčí i fakt, že mezi jeho autory a prvými signatáři byli žurnalističní odborníci ministerstva vnitra.

71 § 17 zákona č. 81/1966 o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích ve znění zákona č. 84/1968 Sb.

72 § 3, odst. 2) zákona č. 127/1968 Sb.

73 NA, f. ÚV KSČ, ideologické oddělení, neuspořádáno. Chronologický přehled průběhu konsolidačního procesu v masových sdělovacích prostředcích ČSSR v letech 1968–1972 (součást materiálu „Informace o plnění závěrů XV. sjezdu KSČ v oblasti kultury a umění“, nedatováno – přibližně konec 70. let).

V první vlně signatářů⁷⁴ byli mimo jiné pověřeni šéfredaktor časopisu Veřejné bezpečnosti *Bezpečnost* Juraj Menčík, hlavní redaktor časopisu Pohraniční stráž *Stráž vlasti* Přemysl Kopeček a jeho zástupce Zdeněk Štastný. Mezi spoluautory prohlášení patřil i bývalý cenzor, nyní oficiálně zástupce šéfredaktora časopisu ministerstva vnitřní *Národní výbory* Stanislav Staněk.⁷⁵

Provolání *Slovo do vlastních řad* směřovalo proti stanoviskům oficiálního vedení Českého svazu novinářů, které se ohrazovalo proti stále zřejmějšímu omezování svobody tisku ze strany vrcholných stranických orgánů. Formálně protestovalo proti neochotě přijmout „oprávněnou kritiku“ sdělovacích prostředků vyššími stranickými místy: „*Sdělovací prostředky jsou již dlouhou dobu středem pozornosti. Jejich pozitivní význam je všeobecně uznáván, ale jsou také, a někdy velmi ostře, kritizovány odpovědnými místy i veřejností. Považujeme to za přirozený jev, neboť naše spoluodpovědnost za utváření veřejného mínění, názorů a představ lidí o současném dění doma i za hranicemi, za jejich postoje k základním otázkám a za jejich činorodý nebo naopak pasivní přístup je bezesporu značná. [...]*

Z kritiky, s níž oprávněně přicházel ústřední výbor Komunistické strany a jeho předsednictvo, však žel, vedení novinářů, ani vydavatelé, ani komunisté v redakcích nevyvodili patřičné pozitivní závěry. Naopak, kritika těchto orgánů byla ve skutečnosti vždy odmítnuta, usnesení nejvyšších stranických orgánů zkruslováno i polemicky popíráno.“

Autoři *Slova se* – zatím jen nepřímo – přiznávali k podpoře okupace Československa a odpovědnost za ni kladli právě liberálním novinářům: „*Nejhroší ze všeho však bylo, že se kritická pozornost sdělovacích prostředků stále více obracela proti našim spojencům, zejména proti Sovětskému svazu. Stupňované výpady proti našim spojencům musely nutně vyvolat nemalé obavy o perspektivu socialismu v naší zemi, zvýšit napětí. [...]*

Protisovětské hysterie, jichž jsme byli svědky později, měly zdroj ve snaze zneužít prohloubení demokracie a svobody, s nímž je polednová politika spjata, k protisocialistickým záměrům. [...] Hluboce se nás dotklo, že se na stránkách našeho tisku, v relacích rozhlasu a televize dostali ke slovu ti, kteří znevažovali přátelství se Sovětským svazem. To nelze omluvit ničím, ani údajnou snahou ‚dát každému slovo‘, dát za dost právu na

74 Seznam signatářů prohlášení je zveřejněn na internetové adrese:

http://www.totalita.cz/texty/slovo_sign.php

75 ABS, f. Personální spisy, personální spis Stanislava Staňka. Stanislav Staněk (1928), původním povoláním drogista, v letech 1967–1971 dálkově absolvoval střední novinářskou školu, poté žurnalistiku na UK. Od roku 1966 pracoval jako starší plnomocník (řadový cenzor) v Hlavní správě tiskového dozoru MV, poté v Ústřední publikační správě (do 31. října 1968). V letech 1968–1970 zástupcem šéfredaktora časopisu *Národní výbory*, 1970–1973 šéfredaktorem časopisu *Rozhlas* (tento časopis se pod jeho vedením stal jedním z hlavních aktérů kampaně proti „pravici“). V prosinci roku 1973 byl znovu přijat do služebního poměru SNB a zařazen až do roku 1985 v činné záloze jako šéfredaktor rezortního týdeníku *Signál*. V roce 1986 odešel do důchodu.

svobodné vyslovení názoru. Vždyť byli současně napadeni všichni, kdo své přátelství k Sovětskému svazu neskrývali.“

Stanoviska vedení Českého svazu novinářů nesplňovala představy signatářů prohlášení *Slovo do vlastních řad* o správné prostranické politice, a tak se rozhodli dosavadní převládající reformní jednotu žurnalistů a sdělovacích prostředků rozbit:

„Tím více se však pozastavujeme nad tím, s jakou formálností se k závěrům dubnového pléna přihlásili oficiální mluvčí naší novinářské organizace. Právě od nich totiž má veřejnost právo očekávat více, než jen slovní souhlas, který se po tom všem, co se u nás ve sdělovacích prostředcích v posledním roce odehrálo, musí jevit jako vyložené pokrytectví. Jsme povinni se distancovat od tohoto pokrytectví a žádáme představitele novinářské organizace, aby – pokud jsou schopni k tomu nalézt sílu – zaujali otevřený a sebekritický postoj k závěrům dubnového zasedání ÚV KSČ. Je dost politiky dvojitá tvář. Je nanejvýš nutné říkat lidem pravdu a vyvozovat ze skutečnosti závěry, které z ní plynou.“

Budoucí koryfejové normalizační žurnalistiky ve svém prohlášení neváhali hrozit, a naznačit tak budoucí represe osob, které se provinily nezávislým informováním veřejnosti: „Nepovažujeme proto za vhodné, aby důsledky těchto administrativních opatření padly na hlavu všech pracovníků sdělovacích prostředků. Nic by nebylo tak falešné, jako projevovat solidaritu tam, kde proti sobě stojí zcela protichůdná a neslučitelná politická stanoviska.“⁷⁶

Prohlášení *Slovo do vlastních řad* bylo jedním z výrazných projevů začínající propagandistické kampaně odůvodňující nástup normalizace. Jeho zveřejnění spadalo do období rozvíjení této kampaně, v níž významnou roli sehrály i příspěvky ministerstva vnitra. Zahájení celé kampaně souviselo s organizačními změnami v propagandistickém aparátu ministerstva vnitra. K 1. květnu 1969 byl dosavadní poloreformní tiskový tajemník MV František Dubský nahrazen „skalním“ Janem Kovářem. Jan Kovář se do „kampaně proti pravičákům“ zapojil ještě před jejím plným vypuknutím. Od ledna roku 1969 spolu s novinářem Stanislavem Oborským publikoval pod různými pseudonymy (proslulými se staly zejména jejich útočné články podepsané společným pseudonymem Karel Janík a Ota Staník) v *Rudém právu*, *Tribuně* a *Československém rozhlasu*.

Ještě před Kovářovým oficiálním jmenováním došlo k vypracování konkrétních plánů pro tiskovou kampaň, která měla obyvatelstvu přiblížit cíle nastupujících normalizátorů, a především zostudit nekolaborující představitele Pražského jara 1968. Počátek této kampaně probíhal ještě v podmínkách pro komunistickou propagandu značně netypických. I poté, co dal Husákův nástup do funkce I. tajemníka ÚV KSČ veřejnosti najevo obrat v politickém směřování země, obecné politické povědomí obyvatelstva (a sdělovací prostředky byly v této době do značné míry jeho odrazem) doposud nerezignovalo na představy o svobodné (či alespoň svobodnější) budoucnosti Československa. Přetrvávající (byť postupně oklešťovaná) svoboda tisku byla pro příslušníky StB,

76 *Rudé právo* 17. června 1969. Celkem se pod výzvu *Slovo do vlastních řad* podepsalo 350 z odhadovaných 3500 československých novinářů.

pracující na pozicích propagandistů, prostředím vyloženě nepřátelským. Svoji činnost na počátku roku 1969 chápali jako boj ve velice ztížených podmínkách, jak to zpětně refletovali ve vyhodnoceních, vypracovaných již v podmínkách normalizovaného roku 1970:

„Počáteční období uplynulého roku se jednoznačně vyznačuje velmi složitou vnitropolitickou situací. Konsolidační proces, kterým procházela naše společnost pod vedením Komunistické strany, byl značně narušován antisocialistickými a antisovětskými živly. Vůči zásadním usnesením a směrnicím strany, která usiluje o rozvoj pozitivních hodnot polednové politiky, se formovaly opoziční síly s cílem rozvracet pozitivní práci KSČ. Těmto snahám antisocialistických a antisovětských živlů ve značné míře napomáhaly hromadné sdělovací prostředky.

[...] Uvedená objektivní situace si vyžádala operativně reagovat na tyto skutečnosti vedením ministerstva vnitra, odpovídat na tyto útoky a na výsledcích práce bezpečnostních orgánů dokazovat široké veřejnosti správnost bezpečnostní politiky, prováděné v našem státě orgány MV. V tomto duchu byla zaměřena činnost tiskového oddělení MV ČSSR. Propagačně výchovná činnost se rozvíjela od ledna do dubna 1969 v podmínkách, kdy na stránkách denních listů, v rozhlasových a televizních relacích je rozvířována hysterická propaganda v souvislosti s upálením Jana Palacha, Zajíce, Hlavatého a dalších případů – pokusů o upálení jako ‚protestů‘ vůči politice strany a vlády, a konečně pak kolem sebevraždy B. Nachazelové. Bezpečnostní orgány se v této době stávají terčem hromadných sdělovacích prostředků. Na činnosti Bezpečnosti se snažily prokázat, že práce bezpečnostního aparátu má sloužit k tomu, aby v našem státě došlo k návratu předlednových poměrů. V této vyvolávané psychóze nechyběly ani hlasy, které se snažily dokazovat, že vývoj v našem státě směřuje za pomoci bezpečnostních složek postupně zpět k padesátým letům. [...]

Snahou tiskového oddělení bylo v tomto období prokázat plně neoprávněnost a nebezpečnost této hysterie. V tomto směru byla publikována celá řada úředních zpráv a stanovisek vedení MV ČSSR k vysvětlení celkové situace a jednotlivých případů.“⁷⁷

Situace se ve „prospěch“ normalizátorů začala obracet až v jarních měsících roku 1969: „V průběhu měsíců dubna, května a června dochází k velmi podstatnému předělu ve vnitropolitickém vývoji. Po dubnovém a květnovém zasedání pléna ÚV KSČ dochází k závažným opatřením i v hromadně sdělovacích prostředcích. Tato opatření se konečně odrážejí i v propagandě těchto důležitých mocenských nástrojů [sdělovacích prostředků – poz. aut.] o bezpečnostních složkách MV. V celkovém vývoji nastává viditelný obrat. Sdělovací prostředky se od výzev, apelování a různých demagogických relací postupně orientují na úkoly, které jsou jim uloženy usneseními stranických orgánů a jsou v souladu s celkovou politicko-ekonomickou situací v naší zemi.“⁷⁸

77 ABS, f. sekretariát ministra vnitra, díl 3 (dále A 2/3), inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969, 9. ledna 1969.

78 Tamtéž.

Právě v oněch měsících vypracovali pracovníci tiskového oddělení ministerstva vnitra základy budoucí propagandistické ofenzivy a radikálně změnili styl práce: „Tyto změny v hromadně sdělovacích prostředcích umožnily i tiskovému oddělení MV ČSSR přejít postupně od odrážení hysterie a škodlivé psychozy k postupnému a přesnému vymezení a plnění úkolů na úseku propagačně výchovné činnosti.“⁷⁹

Propagandisté Státní bezpečnosti si stanovili oficiálně tyto cíle:

- „– vysvětlovat bezpečnostní politiku prováděnou ÚV KSČ a ústavními orgány ČSSR v naší socialistické republice;
- ukazovat na výsledcích práce pracovníků Bezpečnosti dodržování socialistické zákonosti, a tak posilovat právní jistotu a vědomí o nutnosti zákonné odpovědnosti;
- na konkrétních případech dokazovat existenci pravicových, antisocialistických a antisovětských sil, odhalovat jejich činnost, zájmy a cíle. Nekompromisně a veřejně odhalovat zneužívání legálních organizací proti KSČ a proti socialistickému zřízení;
- odhalovat před veřejností v přístupné míře činnost rozvědek kapitalistických států na území ČSSR, formy a metody jejich pronikání do ČSSR, a zvláště poukazovat na snahy využívat všech možností k pozvolnému rozvracení našeho státu;
- postupně zaujímat objektivní stanovisko k novodobé emigraci, především politicky odhalovat její skutečné zájmy;
- trvale využívat hromadných sdělovacích prostředků k propagaci výsledku práce složek MV, a tak vytvářet podmínky k dosažení změn ve vztahu občanů k příslušníkům Bezpečnosti.“⁸⁰

Samotný postup propagandistů StB se pochopitelně pod vlivem politické situace vyvíjel. První protireformní osnovy kampaní ještě do značné míry vycházely z materiálů vypracovaných před okupací. Již od konce roku 1968 byly ve Státní bezpečnosti připravovány soubory materiálů pro pozdější propagandistickou kampaň. Podklady, zatím spíše neoficiálně dodávané jednotlivými součástmi StB, byly upravovány podle předem stanovených zásad:

- „– zevšeobecnění pro politické propagandistické využití ÚV KSČ;
- zevšeobecnění pro využití v inform. Bulletinu HS-StB;
- zevšeobecnění pro využití ve sdělovacích prostředcích;
- zevšeobecnění pro využití v literární a jiné reportážní oblasti.“⁸¹

V přehledu materiálů připravovaných pro propagandistické využití se objevovaly případy jak starší (předsrpnové, případně zaktualizované), tak již některé „normalizační“, týkající se „reformní pravice“. Podle tematických okruhů byly připravovány skupiny dokumentů:

79 Tamtéž.

80 Tamtéž.

81 ABS, f. II. správa SNB – Správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem (dále A 34), inv. j. 1200, Materiály určené pro veřejné sdělovací prostředky. Materiál: „Stručná osnova pro postupné zpracování materiálů k využití“, nedatováno, nepodepsáno, konec roku 1968.

- „– *Souhrnné materiály StB o situaci zpracované po lednu 1968, s vyjádřením aktivity nepřátelských rozvědek, diplomatů a akreditovaných novinářů a jiných VC [vízových cizinců – pozn. aut.].*
- *Vliv a snahy o narušování polednového vývoje.*
 - *Materiály o závadové činnosti jednotlivých čs. občanů – ve spojení se zahraničními centry a cizinci pracujícími proti nám.*
 - *Materiály o jednotlivých seskupeních uvnitř země z řad antisocialistických sil a jejich podíl na narušování polednového vývoje.*
 - *Materiály o problému polednové emigrace a zahraničních vlivech na ni.*
 - *Materiály o pokusech o zneužití studentského hnutí ze strany Západu.*
 - *Materiály o zahraniční propagandě (tiskem i rozhlasem), jejich pochybné prameny, hodnověrnost a konfrontace se skutečnostmi z obranného i dezinformačního hlediska.“⁸²*

Pro nejbližší období (1. čtvrtletí roku 1969) byly připraveny podklady ke kauzám:

- „1. *Materiály, které byly předloženy vedení MV v dubnu, květnu a červenci 1968 jako podklady k informaci předsednictva ÚV KSČ. (Využit z nich fakta o aktivitě nepřátelských center VC, diplomatů a čs. občanů, kteří se s nimi stýkali – současně i liknavostí odkrývání a postihu.)*
2. *Předsrpnové i posrpnové informace o K-231 – jejich aktivita a vývoj činnosti s poukazem na zahraniční souvislosti a zradu těch, kteří uprchli. Jejich trvalé, skutečné převažující cíle.*
 3. *Tytéž informace o KAN, jejich návaznost na teorie I. Svitáka.*
 4. *Rozbor o vzniku soc. dem. skupin a vliv emigranta Vilíma.*
 5. *Rozbor o pokusech církevních činitelů získat ztracené pozice a vliv na společnost – zejména mládež – direktivy Vatikánu a aktivita řádů.*
 6. *Rozbor aktivity akreditovaných novinářů a jejich skutečné poslání (Razumovský, Szulce, Jonson, sféry jejich vlivu u nás).*
 7. *Základní motivace osob, které uprchly z ČSSR, i třídní profil (jednotlivé příklady – Tosek, Winter, Brodský, Sviták), jejich polednová aktivita a konečné cíle.*
 8. *Rozbor akcí mládeže z 28. října, 7. a 17. listopadu a aktivita v zahraničí kolem nich.*
 9. *Shrnuté materiály o zájmech a cílech nepřátelských rozvědek za období září, říjen, listopad, prosinec – konfrontace s některými teoriemi eroze socialismu, gradualismu atd. a jejich posrpnové formy a metody (taktické změny v diferencovaném přístupu).*
 10. *Pokusy zahraničních firem o ekonomické využívání současného stavu v naší ekonomice.“⁸³*

Teprve s nástupem nového tiskového tajemníka ministerstva vnitra Jana Kováře začaly být tyto plány ve větší míře realizovány. Materiály publikované s přispěním

82 Tamtéž.

83 Tamtéž.

ministerstva vnitra se v průběhu roku 1969 proměňují od reakcí na bezpečnostní situaci k ostře politicky zaměřeným propagandistickým štvanicím. Nástup kampaně byl relativně pozvolný a zpočátku spíše reagoval na angažmá bezpečnostních složek v aktuálním politickém vývoji.

Předzvěstí v obratu v politickém vývoji (a tím i ve státobezpečnostní propagandě) byl průběh oslav vítězství československého hokejového mužstva nad sovětským týmem 28. března 1969. Během spontánních oslav v pražských ulicích byla na Václavském náměstí rozbíjena okna kanceláře sovětské letecké společnosti Aeroflot, což bylo okupanty a jejich stoupenci chápáno jako důkaz přetrvávající aktivity „protisovětských živlů“ v československé společnosti. Nepokoje v pražských ulicích doprovázel poměrně razantní zákrok pořádkových jednotek ministerstva vnitra. Právě obhajoba tohoto zákroku posloužila na počátku dubna 1969 pracovníkům tiskové skupiny ministerstva vnitra k zahájení kampaně, která – krom kritiky protisovětských postojů – požadovala i posílení pravomocí bezpečnostních složek. Tisková kampaň byla završena přípravou filmového dokumentu Jaroslava Bouze *Noc plná radosti, ale také násilí*.⁸⁴

Tiskové skupině MV se pod vedením nového tiskového tajemníka Jana Kováře dařilo postupně prolamovat bariéru odporu novinářů (většinou ztotožněných s myšlenkami Pražského jara), na kterou v prvních měsících roku 1969 ještě při prosazování diskreditačních materiálů narážela.

V průběhu května a června 1969 navázali tiskoví pracovníci ministerstva vnitra úzkou spoluprací s redakcemi *Rudého práva*, *Tribuny*, *Květu*, *Života strany*, *Tvorby* a *Zemědělských novin*, díky nimž mohli snáze předkládat své pomluvy a dezinformace veřejnosti.⁸⁵

Souběžně s počátkem útoků proti rodící se opozici a odpůrcům okupace se rozbíhala i kampaň, která měla rehabilitovat postavení StB v očích veřejnosti. Kroky podniknuté v této oblasti opět vycházely z podkladů, vypracovaných již v roce 1968. Návrh, zpracovaný koncem roku 1968 na analytickém odboru II. správy HS StB, předpokládal zahájení kampaně, která by vyvracela kritiku bezpečnosti, objevující se ve sdělovacích prostředcích v průběhu roku 1968.⁸⁶ Kampaň se podle bodového scénáře měla týkat následujících oblastí:

84 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí 1969, 24. června 1969, Příloha III. „Informace o plnění plánu propagační činnosti tiskové skupiny MV ČSSR ve II. čtvrtletí 1969“. Samotná realizace dokumentárního filmu nakonec narazila na odpor pracovníků televizního studia Praha, kteří se měli na filmu podílet, a tak byly materiály připravené pro tento dokument nakonec použity s jistým časovým odstupem v seriálu Čs. televize *Ó, kéž bych byl policajtem*.

85 Tamtéž.

86 ABS, f. A 34, inv. j. 1200, Materiály určené pro veřejné sdělovací prostředky. Materiál „Podklad k jednání o návrhu na vyvrácení některých útoků sdělovacích prostředků proti bezpečnosti →

- „1. [...] zdůvodnit nutnost a úlohu bezpečnostního aparátu i jeho jednotlivých složek pro každý stát. Ukázat, že je to v podstatě prvosledová armáda vedoucí aktivní boj v době hlubokého míru [...] [Bezpečnostní aparát – pozn. aut.] je vždy součástí mocenského aparátu té třídy, která je hlavní silou ve státě. Použít údaje o USA, NSR, Rumunsku, Jugoslávii.
2. [...] vyjádřit, že Bezpečnost se jako celek podílela na deformacích, zcela objektivně, ne však vlastní vinou. [...] Provinilí příslušníci představovali jen nepatrné procento, v 50. či začátkem 60. let, již byli propuštěni, uvést příklady neprávem napadených vyšetřovatelů.
3. Ukázat příklady zneužívání rehabilitací.
4. Ukázat záměrné zveličování provinění a jeho vliv na rozhodování soudů a prokuratury – příklady.
5. [...] čelit útokům na používání operativní techniky a užívání spolupracovníků – její důležitost, využít při uzákonění jejího používání.
6. Ukázat nepravdivost zpráv o zatýkání čs. bezpečnosti v srpnu 1968 a o zrádcích v řadách bezpečnosti.
7. Ukázat nepravdivost zpráv o rozpracování studentského prostředí.
8. [...] seznámení s činností antisocialistických center.“⁸⁷

Většina z uvedených bodů nebyla v čase postupující normalizace nakonec pochopitelně realizována, neboť řada témat v nich zmíněných (zločiny 50. let, používání operativní techniky, informace o rozpracování „vnitřního prostředí“) se staly opět tabuizovanými, a tak pro sdělovací prostředky nepřístupnými. Snaha o popularizaci bezpečnosti však nakonec vyústila jiným směrem – sdělovací prostředky, které včas zachytily novou politickou objednávku, začaly přinášet příběhy z historie SNB, líčící nedávno zamlčovanou či kritizovanou dobu padesátých let jako období hrdinských bojů příslušníků Státní bezpečnosti s třídním nepřítelem. Týdeník *Svět práce* tak v jarních měsících roku 1969 otiskoval seriál článků *Ze zápisníku kontrarozvědky*, strannický časopis *Tribuna* přinesl materiály o „teroru na příslušníky SNB a funkcionáře KSČ a národních výborů v 50. letech“. Pro popularizaci „ochránkyň pořádku“ byla připravena výstava *StB ve službách lidu a socialismu*, která přinesla informace o *úsilí StB v boji proti zahraničním a třídním nepřátelům ve složitých společenských podmínkách let 1945–1960*.⁸⁸

Kampaň se naplno rozjela zhruba od poloviny roku 1969. Podle plánů měly být zveřejněny materiály týkající se nového připravovaného zákona o SNB, plánovaného zprůsvětlení vydávání cestovních dokladů, materiály o ochraně státního tajemství,

→ v průběhu roku 1968“, 16. prosince 1968, vypracoval mjr. Otakar Dráždil.

87 Tamtéž.

88 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí 1969, 24. června 1969, Příloha III. „Informace o plnění plánu propagační činnosti tiskové skupiny MV ČSSR ve II. čtvrtletí 1969“.

k připravované amnestii prezidenta republiky pro navrátilce a k jednotlivým případům těch, kdo se z exilu vrátili. Vedle těchto cílů, jež se v různých variantách vyskytovaly už v předchozích letech, se v plánech objevovaly nově i prvky, které provázely jednotlivé politické (a policejní) údery proti likvidovaným reformám Pražského jara. Mezi úkoly rezortní propagandy se tak dostaly i položky jako:

- „ – [...] na základě dokumentů připravit materiály objasňující odraz polednového vývoje na situaci v bezpečnostním aparátě a objasnit úlohu bývalého vedení ministerstva vnitra [...],
- v souvislosti se zákazem Společnosti pro lidská práva dát ke zveřejnění podklady o skutečné činnosti této společnosti a jejich funkcionářů [...],
 - ukázat smysl a cíle politické aktivity čelných funkcionářů býv. politických stran (nár. soc., lidové, soc. dem.), organizací K 231, KAN a přípravného výboru soc. demokracie [...],
 - věnovat pozornost extrémní činnosti ve studentském hnutí a zpracovat podklady pro zveřejnění Akce TEDDY (Schultz, Kavan a Holeček) [...],
 - využít v tisku poznatky o Přemyslu Janýrovi, bývalém funkcionáři přípravného výboru soc. dem. strany a Ludku Munzarovi, rovněž členu tohoto přípravného výboru [...],
 - ukázat na ideologické a politické ovlivňování čs. občanů především kulturní fronty, studentů apod. zaměstnanci KZÚ v Praze [...],
 - soustředit a připravit k zveřejnění neb pro vnitrostranickou informaci dokumenty a materiály o činnosti významnějších představitelů pravicových sil (Václava Černého, dr. Ludvíka, Ivana Svitáka, L. Pachmana, Václava Havla, Škutiny, Hochmana a dalších [...],
 - připravit podklady k seriálu článků zaměřených k posrpnové emigraci, zejména k té části, která se spojuje s různými zahraničními organizacemi a exponovanými jednotlivci k organizování společných akcí proti ČSSR a zemím soc. tábora. Odhalovat politický profil novodobých politických emigrantů jako je Winter, Volný, Brodský [...],
 - zveřejnit některé poznatky o činnosti zpravodajských služeb NATO proti ČSSR, především v roce 1968.“⁸⁹

V letních měsících roku 1969 se již kampaň proti Pražskému jaru rozeběhla naplno. V jednotlivých denících a v rozhlase byl zveřejněn seriál příspěvků *Rytíři a pážata kontrarevoluce*. Deník *Rudé právo* přineslo materiály o „nepřátelské činnosti některých pravicových novinářů“ (články o časopisu *Reportér*, o činnosti Jaromíra Škutiny a další). Otištěny byly materiály o činnosti Společnosti pro lidská práva, o studentském hnutí, o činnosti K-231, zveřejňovány byly případy emigrace význačných představitelů Pražského jara 1968, či naopak příběhy jednotlivých navrátilců zklamaných životem na Západě. Nové vedení ministerstva vnitra se také na stránkách novin pokoušelo vyrovnat se svými reformními předchůdci. *Rudé právo* tak přineslo

89 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí 1969, 24. června 1969.

rozsáhlý článek *O bezpečnosti ještě jednou*, ve kterém „byla odhalena pravá tvář bývalého ministra vnitra Josefa Pavla“.⁹⁰

Nejvýraznějším materiálem publikovaným ministerstvem vnitra v létě 1969 byl soubor článků otištěných v *Rudém právu* pod souhrnným názvem *Co je operace „LYAUTEY“*⁹¹. Autoři informovali československou veřejnost o získání dokumentů s tajemným, dlouhodobým plánem anglické rozvědky, jehož cílem bylo rozbít socialismus v Československu, a analyzovali československé události roku 1968 jako výsledek těchto plánů. Neumělá dezinformace skutečně částečně vycházela z materiálů (je otázkou, zda autentických) anglických tajných služeb, které svému spojenci postoupila sovětská Státní bezpečnost.

Operace LYAUTEY byla klasickou ukázkou aktivního opatření s prvky dezinformace určené domácím obyvatelstvu a pokusu o manipulaci veřejným míněním. Jeho autoři využili autentických materiálů (nebo materiálů, které sami za autentické považovali) a menšími či většími úpravami, za použití „přesných“ citací, posunuli jejich význam do jiného prostředí a jiné doby.⁹²

V září roku 1966 zaslal náčelník sovětské KGB Nikolaj Stěpanovič Zacharov československému ministrovi vnitra Kudrnovi dopis a fotokopie pěti dokumentů anglické rozvědky získaných KGB.⁹³ Podle průvodního dopisu měl soubor dokumentů obsahovat informace o úsilí britských tajných služeb směřující k „podvracení jednoty a semknutosti zemí socialistického tábora“. První dokument, datovaný 28. září 1954, skutečně v obecných náznacích popisuje dlouhodobou strategii „nepřetržitě probíhající operace LYAUTEY“, která měla dlouhodobě využívat slabostí a třenic v zemích sovětského bloku. Dokument v obecné rovině charakterizoval výhledové, dlouhodobé plány a postupy anglických vládních míst, jak pomocí drobných kroků („kapek“) využívat slabostí jednotlivých složek sovětského bloku a docílit tak jeho konečného rozklížení a rozpadu.

Zbýlé čtyři dokumenty, pocházející z let 1959–1960, byly mnohem bližší pozdějšímu propagandistickému vyznění akce LYAUTEY. Skutečně popisovaly anglické plány na prohlubování rozporů mezi Sovětským svazem a jednou ze socialistických

90 ABS, f. A 2/3, inv. j. 233, Informace o plnění plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za měsíc červenec a srpen 1969, 9. září 1969.

91 *Rudé právo* 10., 11. a 12. června 1969. Autoři článků se skryli za pseudonymy B. Jiřík a K. Staník. Skutečnými autory byli patrně pracovníci Státní bezpečnosti a tiskového oddělení ministerstva vnitra, jak tomu nasvědčuje pseudonym Karel Staník, často používaný náčelníkem tiskového oddělení MV Janem Kovářem. Název „operace LYAUTEY“ odkazuje na francouzského maršála Louise Huberta Gonzalve Lyauteye (1854–1934).

92 Více o operaci LYAUTEY viz CAJTHAML, Petr: *Operace „LYAUTEY“*, In: Paměť a dějiny č. 1, 2008, s. 14–21.

93 ABS, f. A 34, inv. j. 1651, operace LYAUTEY. Dopis pro MV ČSSR Josefa Kudrnu od N. S. Zacharova, 8. září 1966 (překlad z 10. října 1966).

zemí, jak to uvádělo *Rudé právo*. Onou zemí, jež měla být vytržena z kruhu zemí socialistického tábora, však nebylo Československo, ale Čína. Nepředstavení autoři zpravodajských plánů se chystají systematicky soustředit informace o sovětsko-čínských vztazích, vyhledávat v nich sporná místa a aktivně působit na prohlubování těchto rozporů. Název operace LYAUTEY se objevuje jen v prvním z dokumentů, čtyři novější nejsou k prvému v žádném vztahu a k dokumentu byly přiřazeny patrně teprve pracovníky sovětských tajných služeb.

Již v době zaslání dokumentů do Československa (tedy v roce 1966) se jednalo o dokumenty spíše historické hodnoty, využitelné maximálně jen jako pomůcka „při studiu historických metod ideologické diverze, prováděné složkami státního aparátu Velké Británie“. Teprve v roce 1969 oprášili pracovníci tiskového oddělení MV ČSSR složku s dokumenty o operaci LYAUTEY a s pomocí citátů z těchto dokumentů předložili čtenářům *Rudého práva* spekulaci o záhadném plánu britských tajných služeb, jehož cílem bylo vytrhnout Československo z „lůna zemí socialistického tábora“. Autoři článků doslovně citují pasáže z dokumentů poskytnutých sovětskou stranou a patřičně je komentují. Způsob práce anglických zpravodajských služeb je představen v podobě „dvoufázové metody kapek“: „[1.] vysávání kapek, t. j. získávání jakýchkoliv zpravodajských poznatků sloužících hlavnímu cíli operace LYAUTEY, a [2.] vysílání kapek – vyhodnocené a utříděné poznatky, získané v první fázi, se cílevědomě, pod vhodnou legendou a formou vysílají na předem vybraný a stanovený cíl.“⁹⁴

Získané informace měly sloužit ke splnění hlavního cíle operace: „tj. politicky, hospodářsky, ideologicky i morálně rozkládat společenské a státní zřízení jednotlivých socialistických států, a tím nakonec i rozkládat celou socialistickou soustavu.“⁹⁵

Ačkoliv se v člancích *Rudého práva* objevují citáty ze všech pěti dokumentů založených ve složce „LYAUTEY“, prošly uvážením pasáže pečlivým výběrem, který do značné míry zastřel původní vyznění (především čtyř novějších) dokumentů. Neodhalen zůstal především cíl většiny zpravodajských operací zmiňovaných v sérii materiálů z let 1959–1960: využití rodících se sovětsko-čínských rozporů k rozbití sovětsko-čínského spojení. Jméno země, která měla být odtržena od Sovětského svazu, bylo důsledně vynecháváno, a teprve v komentářích je čtenářům představen cíl nový, dodaný autory článků: je to Československo, a především jeho komunistická strana:

„Hlavním objektem ‚operace LYAUTEY‘, proti němuž se vede soustředěný a cílevědomý útok, byly a jsou samy komunistické a dělnické strany. Vedoucí úloha komunistických a dělnických stran je nezbytnou obecnou podmínkou výstavby socialismu v každé zemi. To nelze jen proklamovat, vedoucí úloha strany se musí aktivně uplatňovat na všech úsecích společenského života. Není-li tomu tak, jde společnost z krize do krize. A to se stalo u nás, v Československu. [...]

94 *Rudé právo* 10. června 1969, Jiřík, B; Staník, K.: Co je „operace LYAUTEY?“, 1. díl.

95 Tamtéž, 2. díl.

Objektem zájmů nebyla jenom strana, ale i vláda, Bezpečnost a armáda, a to téměř ve všech socialistických zemích. [...]

Zalistujme nyní krátce ve své paměti z loňského roku. Krátce po lednovém plénu ÚV KSČ přišla na řadu armáda a o něco později i Bezpečnost. K rozložení armády měl posloužit případ ‚semínkového‘ generála Sejny, pak některé případy sebevražd a honička za generálem-poslancem. [...]

K útokům na Bezpečnost nejdříve posloužily ‚strahovské události‘, později hlavně ‚padesátá léta‘. Krátce poté, za asistence i čelných představitelů vnitřně, bylo na pořad dne dáno heslo ‚rozpustit Státní bezpečnost‘.⁹⁶

Série článků končí možnostmi obrany proti „hanebným nástrojům a cílům“ anglické rozvědky a analýzou chyb, jichž se Československo dopustilo:

„Jedinou možnou variantou [...] je jednota komunistických a dělnických stran v aktivní boji proti imperialismu. ‚Operace LYAUTEY‘ je založena na využívání rozporů mezi komunistickými a dělnickými stranami, mezi socialistickými státy. Budeme-li tyto rozpory cílevědomě odstraňovat a stavět jen na tom, co nás spojuje, pak není síly, která by mohla poškodit světové komunistické hnutí a státy světové socialistické soustavy. Tento nejobecnější závěr platí i pro Československo, pro každého československého komunistu, pro každého našeho poctivého občana. Ale jak s tím srovnat vývoj politických a ideologických postojů od ledna 1968 až do nedávné doby, kdy mnozí vysoce vzdělaní členové strany a vědeckí pracovníci, spisovatelé a novináři jako by ztratili třídní proletářský instinkt? Kam se poděl třídní přístup při hodnocení vnitřních a mezinárodních situací? Kde zůstal třídní pohled novinářů typu Toska, Wintera, Škutiny, různých vědeckých kapacit lidí, kteří ve svých předlednových pracích tolik oplývali třídností? [...]

Vyvstává otázka: jaký podíl má ‚operace LYAUTEY‘ na československých událostech? Bez nadsázky můžeme konstatovat, že kapky vyslané již dávno před Lednem, přinesly svou žeň. A nebojme se říci, že to byla žeň značná. ‚Operace LYAUTEY‘ měla v Československu úspěch. Bude trvat dlouhá léta, snad desetiletí, než budou odstraněny politické a ideologické škody způsobené naší komunistické straně a všem hodnotám dvacetiletého budování socialismu.“⁹⁷

Obrodný proces Pražského jara 1968 tak byl jako celek poprvé vykreslen jednoznačně negativně. Představen byl i strůjce a organizátor tohoto pokusu o „zničení socialismu“ v Československu: „západní tajné služby“.

Sérii článků o operaci LYAUTEY následovaly zprávy o „nepřátelské činnosti“ zahraničních turistů, obchodníků a novinářů v Československu a jejich možném spojení se zahraničními zpravodajskými službami. Teorie o tajemné operaci LYAUTEY namířené proti Československu se stává do jisté míry legendou nejen státobezpečnostní, ale režimní propagandy vůbec. Náznaky o ní se objevují v novinových článcích, špiónážních povídkách, rozhlasových a televizních pořadech takřka po celá

96 Tamtéž.

97 Tamtéž.

sedmdesátá léta. Takřka mytické krycí jméno LYAUTEY ztrácí v dalších interpretacích souvislost s původně zmiňovanými dokumenty anglické rozvědky a je uváděno i jako synonymum pro spiknutí jiných (zpravidla amerických) tajných služeb proti Československu.

Další vystupňování státobezpečnostní propagandistické kampaně následovalo po demonstracích, spojených s prvním výročím okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. Veřejné protesty, brutálně potlačené jednotkami armády, bezpečnosti a Lidových milicí, byly představeny jako pokus o kontrarevoluci. Výročí okupace se nastupující normalizátoři skutečně obávali. Již v předstihu se na očekávané demonstrace připravovali a snažili se zabránit masovým protestům proti okupantům a domácím kolaborantům. Krom přípravy pořádkových jednotek se ministerstvo vnitra snažilo odradit možné účastníky demonstrací i účelově vedenou propagandistickou kampaní. Ta byla pochopitelně součástí plánovaného postupu všech složek státního aparátu koordinovaného novým stranickým vedením. Základní směry postupu státního aparátu před očekávaným výročím, určoval soubor dokumentů přijatých předsednictvem ÚV KSČ 24. července 1969.⁹⁸

Propagandistického působení se týkal zejména dokument „Zaměření a hlavní úkoly ideologické práce strany, státních orgánů a sdělovacích prostředků v období výročí srpnových událostí“.⁹⁹ Autoři dokumentu pod maskou takřka nesrozumitelného stranického newspeaku („*Komplexním a promyšleným působením masových komunikačních prostředků zabránit, aby pravicové, protisocialistické a antisovětské síly mohly zneužít 21. srpna k vyvolání šovinistických a antisovětských nálad a k dezorganizaci veřejného života. [...] Smyslem taktického postupu při realizaci propagandistických opatření je zabezpečit účinné spojení mezi mocenskými, ekonomickými a politickými opatřeními a propagandistickou kampaní s cílem dosáhnout co nejefektivnějšího psychologicko-politického klimatu a výsledku*“)¹⁰⁰ plánovali rozvinout kampaň, která měla diskreditovat stoupence Pražského jara a případné demonstranty.

Od konce července 1969 měla probíhat kampaň, jejíž cílem bylo „*odhalovat podstatu deformací polednové politiky, charakter pravicového oportunistu a charakter krize způsobené v loňském roce antisocialistickými silami*“.¹⁰¹ Kromě výše zmiňovaných informací o činnosti pravice v Československu, bylo do druhé části kampaně v druhém srpnovém týdnu připravováno zveřejňování informací o chybách a nerozhodném postupu Dubčekova stranického vedení ve vztahu ke komunistickým

98 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1969, sv. 99, a. j. 165, bod 2, 24. července 1969, Návrh opatření k výročí srpnových událostí. Většina materiálů k tomuto bodu byla publikována in: TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69, Edice dokumentů*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Maxdorf 1996, Praha, s. 72–110.

99 Tamtéž. Příloha III, podkladový materiál E. In: TŮMA, Oldřich a kol.: c. d. s. 97–108.

100 Tamtéž.

101 Tamtéž.

stranám východního bloku a sovětskému vedení. V týdnu před srpnovými událostmi pak měla propagandistická kampaň vyvrcholit připomínáním mocenských pozic KSČ, projevy představitelů jejího nového vedení. Plánované ozbrojené potlačení demonstrací všemi prostředky předem avizovalo časté připomínání role ozbrojené složky KSČ – Lidových milicí.¹⁰²

Kromě snah odůvodnit a ospravedlnit intervenci vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 bylo cílem kampaně především odradit odpůrce okupace od veřejných protestů. Tomu odpovídaly i přípravy Státní bezpečnosti. Pracovník samostatného oddělení dezinformací československé kontrarozvědky mjr. Oldřich Bečka¹⁰³ již v červenci 1969 připravil letákovou kampaň, která měla odrazovat od účasti na demonstracích v den výročí srpnové okupace. Navrhl rozšířit leták fiktivního „Výboru boje za svobodu Československa“, který jako by reagoval na výzvy k protestům v den výročí okupace. Státní bezpečnost v tomto případě zvolila metodu vystupování „pod cizí vlajkou“ a svůj leták představila jako dílo odpůrců kolaborace a zastánců státní suverenity Československa. Leták nepřímou odhaloval záměry skalního jádra kolaborantů na ministerstvu vnitra: zneužít očekávaných demonstrací k tvrdému zásahu vůči stoupencům Pražského jara. Reagoval na jednu z tehdy kolujících výzev, na provolání *Všemu československému lidu*, které vyzývalo k pokojným manifestacím v den výročí 21. srpna. Státní bezpečnost obviňovala autory provolání z toho, že byli ve službách kolaborantů:

„Pokojné demonstrace proti DNU HANBY 21. srpna, k níž dává pokyn výzva ‚Všemu československému lidu‘, má být zneužito provokatéry k vyvolání krvavých srážek a má umožnit konzervativcům a kolaborantským silám v KSČ i v celé Národní frontě další zběsilý útok proti progresivním a vlastenecky smýšlejícím stoupencům socialismu s lidskou tváří. Leták, připomínající ve svých důsledcích 50. léta, vyšel z dílny konzervativních sil. Ty jej rozeslaly na adresu jim nepohodlných lidí – vlastenců a stoupenců humanitního socialismu. Ti občané, pokud se stali šířiteli, jsou zanášeni do seznamu těch, kteří jako organizátoři a iniciátoři demonstrace budou v případě srážky 21. srpna 1969 zatčeni! [...] Do našeho vlasteneckého hnutí za svobodu a státní suverenitu vloudili se provokatéři a konfidenti policie, kteří mají za úkol pokojnou demonstraci změnit v krveprolití, a tak z příkazu Moskvy dokázat existenci kontrarevoluce v Československu.“¹⁰⁴

102 Tamtéž.

103 ABS, f. Personální spisy, personální spis Oldřicha Bečky. Oldřich Bečka (1925), původním povoláním strojní zámečnick, k SNB nastoupil v roce 1950, do roku 1962 na Městské správě VB v Praze, od roku 1963 zařazen na ekonomickém úseku čs. kontrarozvědky (II. správy MV). V letech 1969–1970 byl starším referentem oddělení dezinformací Správy „R“ na II. správě FMV. V 70. letech opět na operativních pozicích v II. správě FMV, pracoval po linii hospodářské kontrarozvědky a „rozpracování“ zastupitelských úřadů v Praze. V roce 1983 odešel do důchodu.

104 ABS, reg. č. 1416, AKTIVA, podsv. 36, VÝROČÍ, návrh dezinformačního letáku „Všem vlastencům – Čechům a Slovákům!“

Dezinformační leták měl být rozeslán na adresy „představitelů pravice“ a prostřednictvím vybraných agentů zajištěno jeho předání do zahraničí exilovým uskupením a zahraničním rozhlasovým stanicím (především Svobodné Evropě).¹⁰⁵ Leták Státní bezpečnosti končil varováním před provokacemi kolaborantů a zneužitím protestů k prosazení „tvrdého“ kurzu:

„Podobnou provokaci připravili při demolování AEROFLOTU, a tak radostnou událost na počest našeho hokejového vítězství změnily v bitku a vandalství. [...] Všichni dobře víme, jaké to mělo následky. Odchod Dubčeka, Kriegla, Šika a dalších představitelů a stoupců humanitního socialismu.“¹⁰⁶

Obavy „Výboru boje za svobodu Československa“ (ve skutečnosti hrozby dezinformátorů Státní bezpečnosti) se skutečně splnily. Demonstrace, připomínající výročí okupace a nechotu mlčky přijmout fakt okupace a kolaborace, byly brutálně potlačeny.¹⁰⁷ Masové vystoupení odpůrců nového prosazujícího se normalizačního vedení bylo interpretováno jako pokus o kontrarevoluci a využito k utužení tvrdé protireformní linie. Po potlačení srpnových demonstrací rozvinula Státní bezpečnost kampaň, kvůli níž dostala řada protagonistů Pražského jara nálepku kontrarevolucionářů. Kampaň měla dvě části: v té oficiální obhajovalo tiskové oddělení ministerstva vnitra tvrdý zásah proti demonstrantům, v té neoficiální se podílelo na vytváření obrazu kontrarevoluce.

Již v kritických srpnových dnech roku 1969 zveřejňovalo ministerstvo vnitra oficiální zprávy o průběhu výročních srpnových událostí. Ministr vnitra ČSR Josef Grösser vystoupil 25. srpna 1969 na tiskové konferenci pro akreditované novináře ze socialistických zemí, byly zveřejňovány zprávy o účasti cizinců na demonstracích, poděkování příslušníkům SNB, Lidových milicí a armády za „záchranu socialismu“.¹⁰⁸

Tento oficiální „tiskový servis“ (který byl samozřejmě z velké části oficiální propagandou) doprovázela neoficiální „novinářská“ štvavá kampaň, za níž však také stáli tiskoví odborníci ministerstva vnitra. V novinách a časopisech vycházela řada více či méně nepodložených článků o „pokusu o kontrarevoluci“. Vrcholem těchto snah bylo vydání pamfletu *Neprošli*.¹⁰⁹ Brožura vydaná *Rudým právem* v masovém nákladu 400 000 výtisků přinesla soubor fotografií a reportáží ze srpnových dnů roku 1969.

105 Tamtéž.

106 Tamtéž.

107 Při potlačování demonstrací zahynulo pět osob a nejméně čtyřicet devět jich bylo zraněno.

V tomto počtu však nejsou ostatní zranění, kteří z obavy před další represí nevyhledali lékařské ošetření, či uvedli jako příčinu svého zranění jiný důvod.

108 ABS, f. A2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969. Například 26. srpna 1969 tiskové oddělení MV oficiálně zveřejnilo děkovný dopis příslušníků Vojenského útvaru Líně zasahujícím jednotkám.

109 *Neprošli, Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969, Reportéři Rudého práva o nedávných událostech*. Rudé právo, Praha 1969.

Byla vrcholem propagandy k srpnovým událostem toho roku. Krom masového rozšiřování v Československu publikaci dostaly i propagandistické útvary policejních složek v Sovětském svazu, Bulharsku, Maďarsku a NDR, kde byla také zvěřejňována jako oficiální materiál o „neúspěšném pokusu o kontrarevoluci v Československu“.¹¹⁰

Autoři pamfletu se skrývali pod pseudonymy Karel Janík a Ota Staník, které byly mezi tehdejšími čtenáři již pověstné. Oba byli podepsáni pod těmi nejštvanějšími články proti Pražskému jaru. Ve skutečnosti šlo o autorskou dvojici Stanislav Oborský¹¹¹ a Jan Kovář.¹¹² Koncepce publikace a většina podkladů samozřejmě nepocházela z redakce *Rudého práva*, ale vznikla v autorské dílně propagandistů soustředěných na tiskovém oddělení ministerstva vnitra. Výsledné „dílo“ si v ničem nezadalo s tou nejprimitivnější propagandou padesátých let. Již titulky první stránky *Kdo zvedl ruku proti lidu?* a následující statistický přehled „obětí kontrarevoluce“ naznačoval manipulativní úmysly. Do očí bijící je zejména nepoměr mezi počtem zraněných z řad zasahujících jednotek (tři sta osmdesát pět osob) a jejich obětí z řad demonstrantů (dle *Rudého práva* třicet pět zraněných a čtyři mrtví).¹¹³ V úvodu brožury *Neprošli se čtenářům dostalo úderných informací o „skutečném“ pozadí Pražského jara:*

„Ve svém líčení se vracíme dlouho před srpen 1969. Jsme totiž přesvědčeni, že kontrarevoluční útok proti socialismu a komunistické straně se připravoval už dávno. Jen romantik a snílek mohl věřit tomu, že vedle většiny komunistů a miliónů poctivých občanů, kteří uvítali výsledky lednového zasedání ÚV KSČ v roce 1968, v zemi neexistovaly a nepůsobily síly usilující o politický zvrat, o likvidaci socialismu. [...]

Tito lidé byli už delší čas připraveni využít jakoukoli možnost a sebemenší prostor k rafinovanému boji proti socialismu, a takových možností i prostoru měli po lednu 1968 stále víc – díky nepromyšlené politice tehdejšího vedení strany, jeho nejednoty, nedůslednosti i ideovému a organizačnímu zmatku vyvolanému ve straně. Je dost dokumentů, že své černé úmysly postupně přetvářeli ve skutečnosti: honičky na příslušníky Lidových milicí v loňském červenci a protikomunistická hysterie v pražském Hyde Parku byly už přímými náznaky připraveného frontálního nástupu kontrarevoluce.

Tehdy k němu nedošlo – do republiky vstoupila vojska Varšavské smlouvy. Avšak ani po srpnu 1968 se pravicové a antisocialistické síly svých plánů nevzdaly. Dosáhly již významných pozic ve stranickém a státním aparátu, a zejména ve sdělovacích prostředcích, podařilo se jim pomýlit a dezorientovat velké množství lidí, a hlavně tehdejší vedení strany pokračovalo ve své nedůsledné, bezzásadové politice. Kontrarevoluce viděla snad zpoždění, ale nikoli vážné překážky pro své plány a znovu chystala útok. [...]

110 ABS, f. A 2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969.

111 Stanislav Oborský, redaktor *Rudého práva*.

112 Jan Kovář, tiskový tajemník MV ČSSR, viz životopisná poznámka výše.

113 Skutečný počet mrtvých a zraněných byl vyšší, viz poznámka 107.

Nepřátelé museli jít na hazard.

Brzy po dubnu 1969¹¹⁴ se v naší zemi rozvíjí široce založená štvavá kampaň – mocně podporovaná kapitalistickou cizinou – která má jediný cíl: připravit otevřené kontrarevoluční vystoupení v srpnových dnech 1969. Fámy, demagogie, výmysly, lež, záplava letáků, pokusy o provokační akce, „deník“ Pavla Kohouta vydaný v západním Německu i komentáře Volného a Štefana v Svobodné Evropě, vystoupení Kriegla a Kyncla, výtisky „ilegálního“ Rudého práva i výzvy různých vlasteneckých skupin Masarykovců a „partyzánských“ štábů – to všechno a mnohé jiné mělo zjitřit citlivé národní vědomí lidu a vehnat masy pracujících do ulic. Útok měl být ovšem veden především proti novému vedení strany a proti celé straně; jak nikdy se potvrdilo, že antisovětlismus rovná se antikomunismus. [...]

Dělnická třída a ostatní pracující Prahy „demonstrace“ odmítli. Rozhodný postup složek ministerstva vnitra, LM, armády a Pohraniční stráže pak nejen zabránil, aby se „demonstrace“ změnila v řádění vandalů, ale v krátké době obnovil pořádek. Kontrarevoluce neprošla ani po roce.“¹¹⁵

Na dalších stranách brožura přinesla články „analyzující“ pozadí Pražského jara 1968 (řada z nich v předchozím období vyšla v *Rudém právu*) a především velké množství fotografií z ulic Prahy a dalších československých měst v kritických srpnových dnech roku 1969. Titulky pod nezřetelnými davovými fotografiemi identifikovaly údajné skupinky provokatérů a jednotlivé „organizátory“. Za projevy srpnového masového odporu roku 1969 proti okupaci tak měl stát tajemný „muž v kostkované košili“, demonstrace měli řídit „cizinci pohybuující se v západoněmeckých mercedesech či italských fiatech“. Vrcholem manipulací pak bylo konkrétní představování jednotlivých účastníků. Ministerstvo vnitra nechalo zveřejnit desítky portrétních fotografií vybraných zadržených demonstrantů. Totožnost zveřejněných osob sice zůstala skryta za iniciálami a rokem narození, ke každé z pečlivě vybraných tváří však byl připojen krátký výpis z trestního rejstříku zadržených „zločinců“. Čtenáři se tak dozvěděli, že „centrum kontrarevoluce“ se spřáhlo například s J. H., narozeným v roce 1951 a trestaným za vloupání do prodejny Jednota; s J. K. narozeným v roce 1950 a pětkrát trestaným pro vloupání, krádeže a vyloupení automobilů, či dokonce s dívkou zuřivého pohledu, jednadvacetiletou H. H., trestanou pro krádež domácího zvířectva. Portréty „zločinců“ doplňovaly fotografie rozbitých (občas i vykradených) výloh, barikád v ulicích, ilegálních letáků s antisemitským podtextem.

Závěr brožury vyznívá jako projev uspokojení nad vyhranou bitvou: „*Dvaadvacátého srpna byl v Praze a ve většině měst naprostý klid. Fakta, která byla zatím*

114 Míneho zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969, kdy byl dosavadní první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček nahrazen Gustávem Husákem.

115 *Neprošli, Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969, Reportéři Rudého práva o nedávných událostech. Praha, Rudé právo 1969, s. 3. Události, které jsme prožili letošního srpna.*

shromážděna, svědčí naprosto jednoznačně, že v srpnových dnech kontrarevoluční síly vyvolaly pod antisovětskými hesly útok proti komunistické straně a jejímu vedení i proti socialistickým principům našeho zřízení. [...]

Dny, které ubíhají od srpnových událostí, umožňují podívat se s odstupem na všechny podobné skutečnosti. A z tohoto odstupu se stále výrazněji ukazuje, jak velké nebezpečí hrozilo naší socialistické republice. Odvrátili jsme je. A opakujme v závěru naší reportáže, že za to patří především díky naší straně, jejímu vedení v čele se soudruhem Gustávem Husákem, které dokázalo mobilizovat pracující do boje proti nebezpečí, a rozhodně a nekompromisně vést boj proti kontrarevoluci. Jen díky tomu, že se příslušníci složek ministerstva vnitra, armády, Pohraniční stráž a Lidových milicí mohli spolehnout na pevnost, důslednost a rozhodnost komunistické strany a jejího vedení, dokázali přes všechny obtíže a tvrdosti boje kontrarevoluci porazit.

*Kontrarevoluce v srpnu 1969 u nás neprošla. Je možné, že se pokusí ještě někdy vystoupit, nezbyvá jí nic jiného než hazard. Dnes však už víme, že ani potom v žádném případě neprojde.*¹¹⁶

Srpen 1969 znamenal obrat v politické situaci. Pražské jaro 1968 (či dobovou terminologií „polednový vývoj“) přestávalo být v podstatě správnou myšlenkou, kterou „jen zneužili někteří odpůrci socialismu“. Celý reformní proces začal být vykládán jako pokus o kontrarevoluci. Hodnocení postupu tehdejšího stranického vedení a kulturních elit se přesouvá od nevědomých chyb, vedených v podstatě dobrými úmysly lednového programu ÚV KSČ, k přímé odpovědnosti tehdejšího vedení za „deformace Pražského jara“. Propaganda tak v jistém směru předjímalá budoucí politický vývoj v otázce výkladu příčin „krizového vývoje“. Jeho viníky již přestávají být jen „pravcoví intelektuálové“ – v pořadí „zrádců socialismu“ je předbívají političtí vůdci a komunističtí stoupenci reformu Pražského jara. Zprvu jsou zostuzováni ve sdělovacích prostředcích a s postupující normalizací vylučováni ze strany a často zbavováni zaměstnání.

Tiskové oddělení ministerstva vnitra po srpnu 1969 definitivně přechází z pozic obranných do útočné, často nenávislné propagandy proti celé řadě domácích i zahraničních nepřátel tehdejšího kolaborantského režimu. Zejména v posledním čtvrtletí roku 1969 se v tisku stupňoval počet článků o činnosti ministerstva vnitra, o „*nepřátelské činnosti antisocialistických a antisovětských živlů, dále pak o činnosti kapitalistických rozvědek a problémech státního tajemství*“.¹¹⁷

Ministerstvo vnitra se za zlepšených podmínek pokoušelo napravit svoji pověst, pošramocenou odhaleními o nezákonnostech v činnosti především Státní bezpečnosti. Jedním z prvních kroků v tomto směru bylo pro řadu novinářů nepřijemné jednání zástupců tiskového oddělení FMV s šéfredaktory deníků a časopisů o materiálech,

116 Tamtéž, s. 31.

117 ABS, f. A 2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969.

kteří otiskly jejich listy v období Pražského jara o některých příslušnících SNB. Z hlediska strážců dobré pověsti komunistické policie měly tyto pohovory pozitivní výsledek: „Po tomto našem jednání zveřejnily jednotlivé listy omluvu a daly plnou satisfakci těmto soudruhům.“¹¹⁸

Propagandisté ministerstva vnitra se však přesto vraceli k traumatickým bodům minulosti svého rezortu v podobě, jak je připomínala svobodná média Pražského jara. V první řadě to byl problém padesátých let. Československá televize odvysílala v druhém pololetí roku 1969 osmidílný dokumentární seriál *Hledání pravdy*, který se pokusil „objektivně“ vypořádat se zločiny Státní bezpečnosti v padesátých letech.¹¹⁹ V tisku se této problematice věnovala řada článků, které se formou reportáže či špiónážní povídky snažily přiblížit jednotlivé kauzy padesátých let a vytvořit dojem „oprávněnosti důraznějšího“ postupu StB vůči „třídním nepřátelům“.

Také druhý výrazný televizní počin propagandy ministerstva vnitra v tomto období souvisel s vyvrácením „útoků“ proti bezpečnostnímu aparátu v roce 1968. Do značné míry však také odrážel přetrvávající nekoordinovaný stav v prosazování zájmů StB ve sdělovacích prostředcích. V roce 1968 vysílala Československá televize publicistický seriál Vlastimila Vávry *Na pomoc generální prokuratuře*, který byl vrcholem jedné z aktuálních otázek Pražského jara – pokusu o vysvětlení záhadné smrti syna prvního československého prezidenta a ministra zahraničních věcí Jana Masaryka dne 10. března 1948. Celou kauzu ohledně úmrtí Jana Masaryka odstartoval článek *Podnět generální prokuratuře*¹²⁰ od Ivana Svitáka¹²¹ v časopise *Student* z dubna 1968, vycházející ze staršího článku exulanta Beno Weigla otištěného v německém časopise *Der Spiegel*.¹²² Svitákův článek následoval seriál reportáží *Lidové demokracie* a především několikadílný výše zmiňovaný pořad Československé televize.

Autoři televizního pořadu vedeni Vlastimilem Vávrou se divácky atraktivním způsobem pokusili rekonstruovat poslední hodiny ministrova života, a především otevřeli nevyjasněné otázky jeho údajné sebevraždy. Investigativní pořad se v roce 1968 dočkal velké sledovanosti a problém nevyjasněného Masarykova úmrtí se stal jednou z nejdiskutovanějších otázek Pražského jara. Při natáčení se tvůrci snažili získat informace ze všech zdrojů, a tak pochopitelně narazili i na několik podvodníků, z nichž nejproslulejším se stal upovídáný, mírně psychopatický „občan Vítězslav Kadlčák“, který

118 Tamtéž.

119 Tamtéž.

120 SVITÁK, Ivan: *Podnět generální prokuratuře*, In: *Student*, 7. dubna 1968.

121 Ivan Sviták (1925–1994), marxistický filozof a politolog, jedna z vůdčích intelektuálních osobností Pražského jara. Po srpnu 1968 v emigraci. V normalizační propagandě představován jako typ pravičáckého revizionistického intelektuála a jednoznačně negativní postava reformního procesu.

122 RAND, Michael (pseudonym – ve skutečnosti Beno Weigl): *Fünf Männer kamen nach Mitternacht*, In: *Der Spiegel* 15/1965, 7. dubna 1965.

se vydával za údajného majora Státní bezpečnosti CHLUMSKÉHO a do případu úmrtí Jana Masaryka vnesl řadu skandálních, matoucích stop.

Návrat k tématu Masarykova úmrtí byl útokem proti Pražskému jaru a jeho projevům a především proti svobodné žurnalistice. Od poloviny prosince roku 1969 vysílala Československá televize publicistický seriál *Causa Jan Masaryk*.¹²³ Připravil jej osvědčený novinář, často spolupracující s tiskovými orgány ministerstva vnitra, Miroslav Hladký ve spolupráci se scénáristou Vladimírem Soleckým.¹²⁴ Pořad útočil především proti „skandalizujícím“ podkladům původního televizního pořadu – Svitákově článku a svědectví Vítězslava Kadlčáka.¹²⁵ Napaden však byl především způsob práce médií v roce 1968, který byl vylíčen jako skandalizující a senzacechtivý s tím, že „médiá slouží především silám, které chtěly rozvrátit socialismus v Československu“.

Samotný seriál *Causa Jan Masaryk* je poměrně vzácným typem produktu komunistické propagandy, odrážející nejistotu tvůrců a rychlé změny politické situace v průběhu přípravy pořadu. Ačkoliv úvod pořadu tvoří nenávistná reportáž o zdivočelých sdělovacích prostředcích v roce 1968, v dalších částech se autoři snažili úzkostlivě zachovávat dojem objektivity a serióznosti. Miroslav Hladký opakovaně z televizní obrazovky tvrdil, že mu jde jen o nalezení skutečné pravdy (na rozdíl od většiny jiných propagandistických děl) a tvůrci dávali vcelku prostor pro vyjádření i některým „negativním“ aktérům – novinářům píšícím o Janu Masarykovi v roce 1968. Na druhou stranu však mělo vyjádření „těch chybujících“ značný nádech sebekritiky a „objektivita“ pořadu byla skutečně jen iluzorní.

Pozadí přípravy pořadu *Causa Jan Masaryk* ilustruje chaotický stav propagandy ministerstva vnitra na přelomu let 1969/1970. Nápad natočit tento pořad se objevil již v polovině roku 1969 mezi úkoly plánovanými na II. pololetí roku 1969 s tím, že jej měl zajišťovat náčelník Hlavní správy StB ČSR plk. Bohumil Říha.¹²⁶ Konkrétní podklady připravili patrně v říjnu či listopadu roku 1969 pracovníci Krajské správy StB v Praze, kteří (pravděpodobně za spolupráce Miroslava Hladkého) zpracovali bodový scénář dokumentárního televizního seriálu, který se měl původně jmenovat *Za smrtí táhnou stíny*. Na rozdíl od nakonec realizované verze bylo počítáno s ještě efektnějším vyzněním dokumentu. Vysvětlení kampaně mělo vrcholit vystoupením prof. Václava Černého,¹²⁷ ve kterém šlo o „přiznání spojení s Ivanem Svitákem a Pavlem Tigridem“.¹²⁸

Bodový scénář pořadu a další kroky včetně zahájení natáčení byly připraveny bez vědomí vedení ministerstva vnitra a především bez vědomí příslušného odpověd-

123 Československá televize vysílala premiérové díly 19. prosince 1969, 9. ledna a 6. února 1970.

124 Vladimír Solecký byl v roce 1969 náměstkem generálního ředitele Československé televize.

125 O Vítězslavu Kadlčákovi natočila Československá televize v roce 1969 pořad *A léta běží, vážení*.

126 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí roku 1969, 24. června 1969.

127 Václav Černý (1905–1987), český literární kritik, teoretik a historik. Účastník protinacistického odboje, perzekvován i komunisty. V roce 1968 se vrátil na Karlovu univerzitu a často →

ného pracoviště – tiskového oddělení FMV. Problematickým se ukázalo především plánované zveřejnění vystoupení Václava Černého, které by mohlo naznačit zájem Státní bezpečnosti o osobu profesora Černého, rozpracovávaného Hlavní správou StB ČSR. Problémem se v listopadu a prosinci roku 1969 zabývalo kontrolní a inspekční oddělení zpravodajského odboru FS ZS. Při prověřování narazilo na aktivitu analytického odboru II. správy FS ZS, který bez vědomí tiskového odboru FMV připravoval některé scénáře pro rozhlas a televizi.¹²⁹ Projednávání případu skončilo v podstatě cenzurním zásahem, jehož výsledkem bylo vypuštění pasáží o profesorovi Václavu Černém a vypracování pokynu součastem ministerstva vnitra, aby respektovaly pravomoci tiskového odboru:

„Některé součásti StB FS-ZS se podílejí na publicistické činnosti pro denní tisk, čs. rozhlas a televizi. Tato činnost je v podstatě užitečná a napomáhá objasňováním různých jevů konsolidovat naši společnost. V poslední době však došlo touto cestou k vyzrazení utajovaných skutečností, jejichž důsledky není možno ještě plně zhodnotit. Aby bylo zamezeno opakování podobných věcí ukládám:

Nezasahovat do kompetence tiskového odboru MV ČSSR a publicistickou činnost, pokud je prováděna z vlastní iniciativy nebo na dožádání, zajišťovat pouze v úzké součinnosti s tiskovým odborem tak, aby tento byl koordinujícím a řídicím.

*Rovněž oficiální styk se sdělovacími prostředky, navazovaný s cílem projednávání publicistické činnosti na základě StB poznatků, provádět výhradně prostřednictvím tiskového odboru MV ČSSR. Pokud by byl zpracováván námět, jehož osoby nebo jiné skutečnosti jsou aktivně rozpracovávány a nebo jsou objekty zájmů StB, je nutné mít písemný souhlas náčelníka příslušné složky [...]*¹³⁰

Pořad *Causa Jan Masaryk* byl svérázným pokusem o vyrovnání se nastupujícího normalizačního režimu s dědictvím Pražského jara 1968. *Causa* nebyla ještě úplným odsouzením a negací československého pokusu o reformu socialismu, formálně

→ komentoval kulturní a intelektuální dění Pražského jara. Po roce 1969 se stal cílem hrubé režimní propagandy. Autor známých pamětí (ČERNÝ, Václav: *Paměti I–III*. Atlantis, Brno 1992–1994). Státobezpečnostní propaganda ho „zvěčnila“ i ve svém vrcholném díle, seriálu *30 případů majora Zemana*, kde je karikován v postavě buržoazního „profesora Brauna“.

128 Vystoupením prof. Černého je míněn patrně rozhovor poskytnutý Čs. televizi v roce 1969, ve kterém V. Černý hovoří o svém vztahu k Tigridovi a Svitákovi a potvrzuje, že se s Tigridem při jedné ze svých cest do zahraničí setkal. Vedle toho StB disponovala odposlechy získanými v bytě V. Černého. Pasáže z televizního rozhovoru a části záznamů odposlechů byly zveřejněny v propagandistickém státobezpečnostním dokumentu Československé televize *Svědectví od Seiny*, odvysílaném v dubnu 1970.

129 ABS, f. Zpravodajský odbor FS ZS (dále A 18), inv. j. 27, Vyzrazení akce s prof. Černým, televizní seriál *Za smrtí táhnou stíny*, nedatováno (1969).

130 Tamtéž. Instrukce náměstka ministra vnitra plk. RSDr. Miloslava Košnara z 23. prosince 1969 náčelníkům II., III., IV. a VI. správy MV.

vystupovala pod rouškou přísné objektivity a serióznosti. Ve skutečnosti byl pořad jedním z prvních článků ostré televizní kampaně, která pomocí lží a pomluv urážela většinu myšlenek a představitelů tzv. obrodného procesu. Díky své formě na pomezí serióznosti a propagandy byl pořad dosti ojedinělým jevem. Následující produkce státobezpečnostní propagandy se již většinou o jakékoliv zdání objektivity ani nepokoušela.

Propaganda v následujícím roce 1970 se měla nést především v duchu význačných výročí komunistického režimu – hlavně 25. výročí osvobození Československa spojeného s výročím založením Sboru národní bezpečnosti. Cílem bezpečnostní propagandy v roce 1970 mělo být zejména „v maximální míře podpořit úsilí vedení strany a státu o úspěšné dokončení konsolidačního procesu a veškerou propagační činností upevňovat spojení bezpečnostních orgánů s lidem,¹³¹ tedy již přímo vystupovat proti myšlenkám roku 1968 a podporovat okupaci Československa sovětskými vojsky: „Svým celkovým obsahovým zaměřením vyjadřuje plán tiskového oddělení nezbytnost chránit socialistické zřízení před vnějšími i vnitřními nepřáteli a bojovat s protisocialistickými silami, které se snažily a dosud snaží rozleptávat naše spojenectví se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy.“¹³²

Značný důraz začal být kladen na připomínání tradic a zvyšování popularity SNB. Velké pozornosti se dostalo připomínek „hrdinné“ minulosti SNB z prvních let po osvobození republiky, zejména činnosti Pohotovostních pluků SNB (předchůdců Pohraniční stráže), ale i připomínek „boje proti reakci“ v padesátých letech.¹³³ V květnu roku 1970 tak byla v Československé televizi odvysílána řada starších filmů s bezpečnostní tematikou, které popularizovaly zejména Státní bezpečnost (např. *Akce B*, *Rychlík do Norimberka*, *105 % alibi*, *Kde alibi nestačí*).

Od počátku roku 1970 začaly v Československé televizi a Československém rozhlase působit nově zřízené Hlavní redakce armády, bezpečnosti a brannosti; v každé z nich pracoval jeden „vysazený“ příslušník ministerstva vnitra. V rozhlase se hlavním příspěvkem státobezpečnostní propagandy stal nový, každodenní seriál *Z tajných sejfů*, ve kterém byly představovány jednotlivé příběhy z historie boje StB proti „třídnímu nepříteli a jeho zahraničním spojencům“, zejména z padesátých let. Vedení tiskového odboru FMV si tak dovolilo tvrdit, že především díky jeho aktivitě:

„SNB jako celek, ale zejména Státní bezpečnost, byly v očích našich spoluobčanů očištěny od nánosu lží a pomluv, rozpoutaných proti SNB pravicovými silami a nepřáteli socialismu v letech 1968–1969.“¹³⁴

131 ABS, f. A 2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu práce propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969, 9. ledna 1970.

132 Tamtéž.

133 Tamtéž.

134 ABS, f. A 2/3, inv. j. 321, Hodnocení propagační činnosti tiskového odboru MV ČSSR v roce 1970 a zaměření práce tiskového odboru na rok 1971. Hlavní zaměření časopisu *Signál* v roce 1971, 21. prosince 1970.

Hlavním směrem činnosti tiskového odboru v roce 1970 však i nadále bylo aktuální zneužívání sdělovacích prostředků proti stoupencům Pražského jara – dobovým newspeakem: „*Jedním z hlavních úkolů propagační činnosti MV ČSSR byla aktivní účast na ideologickém odhalování vnitřních protisocialistických a pravicových sil a jejich chleboďárců v zahraničí.*“¹³⁵

Zejména v první polovině roku 1970 měla činnost tiskového odboru FMV charakter ostré štvance proti jednotlivým protagonistům československého pokusu o reformu. Autoři kampaně již ztratili – na rozdíl od předchozího roku – jakékoliv zábrany a ohledy, zcela také rezignovali na, byť i jen zdání, objektivitu. Mediální prostředí, v němž se propagandisté ministerstva vnitra pohybovali, bylo do značné míry odlišné od (i když postupem času stále více oklešťované) plurality sdělovacích prostředků roku 1969.

Tiskový odbor FMV už v žádném případě neměl problémy s prosazováním svých příspěvků do novin a časopisů. Z jeho činnosti také vymizel jeden, do té doby charakteristický rys: reagování na útoky československých sdělovacích prostředků proti Bezpečnosti; spolehlivě pracující cenzura (či spíše autocenzura) již žádné podobné „pomluvy“ nepřipustila. Naopak, jednotlivé listy velmi často otiskovaly vnitřem připravené materiály, a jediným omezením byla spíše neochota jednotlivých operativních součástí StB uvolňovat pro publikaci další podklady.

Počátek roku 1970 byl především ve znamení kampaně, která měla omezit rozsáhlou vlnu posrpnové emigrace a diskreditovat cestu exilu jako řešení často bezvýchodné životní situace v okupovaném Československu. Domácí veřejnosti (mezi níž byla řada potencionálních budoucích exulantů) byly předkládány články a pořady pojednávající především o nedobré sociální situaci čerstvých emigrantů. Výmluvné jsou již názvy některých článků: *Všude plno beznaděje (osudy posrpnových uprchlíků z ČSSR)*¹³⁶ či *Může se si klidně umřít aneb návrat z ráje (o životě čs. uprchlíků v cizině)*.¹³⁷

Kampaň proti „pravici“ v Československu byla pochopitelně jen odleskem hektické aktivity samotné Státní bezpečnosti, jejíž někteří činitelé se pokoušeli rozjet novou vlnu politických procesů. Jako příklad může sloužit zájem StB o osobu profesora Václava Černého a skupinu, která se scházela na společenských setkáních, pořádaných v bytě zaměstnanců nizozemského a francouzského velvyslanectví v Praze, Huberta Steina a Mileny Kubiasové. Jejich byt byl již od jara 1969 prošpikován zpravodajskou technikou StB a dostali se i do zájmu četných agentů StB. Společnost, která se v jejich bytě scházela, byla do značné míry intelektuálním výkvětem československé reformní levice. Mezi stálé hosty patřil především spisovatel a scénárista Jan Procházka,¹³⁸

135 Tamtéž.

136 *Rudé právo* 9. ledna 1970.

137 Tamtéž. 18. února 1970.

138 Jan Procházka (1929–1971), po druhé světové válce funkcionář Československého svazu mládeže, od počátku 60. let dramaturg a vedoucí jedné z tvůrčích skupin filmového studia →

ústřední ředitel Čs. státního filmu a poslanec Alois Poledňák, poslankyně Gertruda Sekaninová-Čakrtová, český ministr mládeže a tělovýchovy Emanuel Bosák, zaměstnanec ministerstva zahraničních věcí Jaroslav Šedivý a řada dalších.

Také byt profesora Černého byl kontrolován zpravodajskou technikou a Státní bezpečností se podařilo zaznamenat řadu jeho rozhovorů s různými osobnostmi Pražského jara – Janem Procházkou, Václavem Havlem, Ivanem Svitákem, redaktorem Jindřichem Černým. Plány na zveřejnění zájmu StB o profesora Černého se objevily již na podzim roku 1969 při přípravě seriálu *Causa Jan Masaryk* (viz výše). Naostro byla tato kampaň odstartována v dubnu roku 1970 článkem *Věčný poutník*¹³⁹ vojenského redaktora *Rudého práva* Jiřího Hečka¹⁴⁰ o Václavu Černém. Vrcholem však byly dva následující televizní pořady – *Svědectví od Seiny* a *Obchod s důvěrou*, v nichž tvůrci použili metody doposud ve státobezpečnostní propagandě nepříliš obvyklé.

V prvním z nich, *Svědectví od Seiny*, se sice objevily již zažitě postupy (starší archivní záběry z roku 1968 doplněné novým komentářem), jádro pořadu však spočívalo v nelogicky zařazených záběrech z jedoucího automobilu (černého mercedesu) zasněženou zimní krajinou. Nudný obraz ovšem doprovázela zajímavá zvuková stopa. Tvořil ji upravený dialog dvou mužů, ale představen však byl jen jeden z nich – spisovatel a scénárista Jan Procházka. Druhý muž, nepředstavený, nepříliš mluvící,

→ Barrandov, autor celé řady scénářů, realizovaných především režisérem Karlem Kachyňou (např. *Ať žije republika*, *Kočár do Vídně*, *Ucho*). Témata svých scénářů vydával i knižně. V šedesátých letech patřil k předním oficiálním (byť k režimu kritickým) představitelům české kultury, známé byly jeho styky s prezidentem Antonínem Novotným, byl kandidátem ÚV KSČ. S vedením KSČ se de facto rozešel po IV. sjezdu československých spisovatelů v červnu 1967, na němž se zastal vězněného Jana Beneše, a po následující kritice rezignoval na své členství v ÚV KSČ. V roce 1968 patřil k neaktivnějším propagátorům Pražského jara. V letech 1969–1970 realizoval jeden z nejdůležitějších československých filmů *Ucho*, který otevřeně reflektoval atmosféru strachu padesátých let. Film byl ihned po natočení uzavřen do trezoru. V roce 1970 se Jan Procházka stal jedním z hlavních cílů nenávislné režimní propagandy a měl se stát i cílem ostré trestní represe. Tlak na něj vyvíjený zhoršil jeho nemoc, jíž 20. února 1971 podlehl.

139 HEČKO, Jiří: *Věčný poutník*, In: *Rudé právo*, 9. a 10. dubna 1970. ČERNÝ, Václav: *Paměti III. (1945–1972)*. Atlantis, Brno 1992, s. 618–625.

140 Jiří Hečko (1925–1996), od roku 1947 příslušník Čs. armády, 1950 politický instruktor v různých armádních útvech, 1963–1969 náčelník oddělení propagace a agitace ÚV Svazarmu, leden–červen 1969 starší instruktor skupiny tisku, rozhlasu a televize Hlavní politické správy MNO. Od konce července 1969 působil jako vojenský redaktor (řízen vydavatelstvím Naše vojsko) v stranicko-politickém oddělení *Rudého práva*, věnoval se problematice armády, bezpečnosti a národních výborů. V letech 1969–1970 napsal více než sto angažovaných článků na podporu nastupujícího normalizačního vedení KSČ a k „*odhalení pravice a reakčních sil a jejich spojení s imperialistickými zpravodajskými centrály*“. Odchod ze zálohy a do důchodu v roce 1982.

jen přitakávající, byl Václav Černý, v jehož bytě byl záznam nahraný. Jan Procházka v přátelském rozhovoru kriticky komentoval některé události a politické představitele. Procházkovy komentáře, v určitých místech stříhově doplněné vulgarismy z jiných částí odposlechů, byly pro diváky šokující. Jeden z idolů Pražského jara pomlouvá své kolegy a svaté ideály socialismu s lidskou tváří ironizuje! To, co bylo pro miliony televizních diváků skandálem, bylo pro Jana Procházku, jeho rodinu a přátele tragédií. Člověk, který se během předchozích let pokoušel vysvětlovat celému národu principy humánního a slušného socialismu, byl představen jako vulgární sprosták, bez jakýchkoliv morálních skrupulí. Většina Procházkových přátel sice chápala zveřejnění pozměněných soukromých rozhovorů jako věc sprostou a hanebnou, tisíce senzacechtivých diváků to však chápaly jinak. Odposlech v bytě Jana Procházky zachytil dopad „úspěšné propagandistické státobezpečnostní akce“ na svoji oběť:

„Během pořadu bylo Procházkovi telefonováno různými lidmi, kteří se vyjadřovali, že by nejraději všechny knížky, které on napsal a oni koupili, spálili. Vytýkali mu jeho vulgarismy ohledně lidí, se kterými se dříve stýkal.“¹⁴¹

V dokumentu byla zmiňována i celá řada dalších osob známých z Pražského jara. Černý a Procházka byli představeni jako spolupracovníci zahraničních exilových center, především Pavla Tigrida, a tím i zahraničních zpravodajských služeb. Právě odkazem na Pavla Tigrida a zahraniční zpravodajské služby byl vysvětlen i „původ magnetofonových pásek“ s odvysílanými odposlechy, a tato teze se objevuje i v názvu pořadu – *Svědectví od Seiny*.

Ani v normalizujícím se Československu však nebylo normální, aby státní (veřejnoprávní) televize vysílala tajně nahrané soukromé rozhovory, zvláště když vzhledem k oficiálnímu monopolu bezpečnostních složek na zpravodajskou techniku nemohl být jejich původcem nikdo jiný než Státní bezpečnost. Podle autorů byly krabice s pásky zaslány na adresu Československé televize z Francie – do pořadu byly zařazeny dramatické záběry z pražského letiště, kde byly rozbalovány krabice opatřené francouzskými známkami.¹⁴²

„Vysvětlení“ pořízení nahrávek bylo přijatelné jen pro velice naivní diváky: rozhovory si prý nahrávali sami jejich účastníci a potom je zasílali svým zahraničním chlebovárcům (Tigridovi, tajným službám). Případně je nahrály zahraniční tajné služby, které tak kontrolovaly své agenty v Československu. Také vysvětlení důvodů zaslání magnetofonových záznamů do Československa nebylo zcela srozumitelné.

141 ABS, a. č. H-683 SÚ MV (a. č. Z-4646 MV, a. č. 616 331 MV), MILUŠE, reg. č. 43, vedený jako signální k osobě Hubert Stein (1906), část sv. č. 5, č. l. 143–157. Svodka k osobě Jan Procházka – souhrn informací z TÚ E-4 (odposlech telefonu).

142 O podvrhu (a navíc i povrchní práci falzifikátorů) svědčí i drobný detail: balíkové zásilky zasílané do Československa ze zahraničí musely být před expedicí adresátovi opatřeny přelepku celní kontroly; balíčky s magnetofonovými pásky na záběrech Československé televize však tento drobný, ale důležitý, detail postrádaly.

Podle autorů dokumentu bylo jejich odeslání způsobeno neprofesionalitou či bezohledností původních zahraničních vlastníků nahrávek. Náznakově byla také naznačena možnost, že získání materiálů je výsledkem průniku StB do exilových organizací, či dokonce do zahraničních zpravodajských služeb. Za všemi možnými nejasnými zdůvodněními stálo zřejmě varování pro eventuelní odpůrce režimu: Budete-li cokoliv podnikat proti moci, nebo o ní jen kriticky hovořit, vše slyšíme, a můžete se jen domýšlet, zda jsme to slyšeli přímo, či zda se to dozvíme od těch, v jejichž službách jste.

Tvůrce (či spíše původce) *Svědectví od Seiny* neznáme; kopie dosud uložená v archivu České televize není opatřena titulky. Václav Černý ve svých pamětech uvádí, že pořad je dílem pracovníků Československé televize Jaroslava Bouse a Karla Kohouta,¹⁴³ autory z řad Státní bezpečnosti můžeme jen tušit. Jak Václav Černý, tak Jan Procházka byli ve středu zájmu příslušníků Hlavní správy StB ČSR, velmi pravděpodobný je podíl odboru aktivních opatření I. správy FMV.¹⁴⁴

Nezůstalo pochopitelně jen u televizního pořadu, téma začaly rozvíjet i další sdělovací prostředky. Československý rozhlas odvysílal pořad *Raport Jana Procházky*, kampaň v tisku rozvíjel již známý osvědčený redaktor *Rudého práva* Jiří Hečko, který měl do značné míry tiskový monopol na informování o kauze Václava Černého a jeho „intelektuálních spojenců“.¹⁴⁵

Fakt, že obětí všeslyšícího mikrofonu Státní bezpečnosti se v první řadě stal spisovatel a scénárista Jan Procházka, v sobě nese i skrytý význam krutého žertu a msty uražené ješitnosti komunistické politické policie. Ve dnech, kdy je na její zakázku připravováno *Svědectví od Seiny*, dokončuje totiž režisér Karel Kachyňa na dlouhou dobu poslední film, pod nímž mohl být Procházka uveden jako scénárista. Reálně přesné, ale přesto alegorické drama o všeslyšící tajné policii, lidském strachu a ztrátě soukromí v totalitní společnosti, neslo příznačný název *Ucho*. Jan Procházka chtěl při psaní scénáře připomenout zločinné praktiky Státní bezpečnosti v padesátých letech. Netušil, že se sám stane obětí podobného „ucha“. Kachyňův film byl ihned po dokončení zamčen do trezoru a na plátnech kin se objevil až po pádu komunistického režimu. Státní bezpečnost se však přesto mstila tomu, kdo si dovolil kritizovat její praktiky. Přes svoji krutost a bezohlednost je *Svědectví od Seiny* ke svým obětem ještě

143 ČERNÝ, Václav. : c. d., s. 619.

144 Archiv bývalé I. správy SNB, přísně tajný jednací protokol 3. odboru „správy B“ Hlavní správy rozvědky FMV, záznam k č. j. A-00199/33-90 z 23. dubna 1970, Film „*Svědectví*“ – souhrnná informace. Pavel Tigrid dlouhodobě patřil mezi zájmové osoby I. správy FMV – rozvědky ministerstva vnitra. Zmínka o pořadu se objevuje v jednacím protokole specializovaného útvaru rozvědky, který využíval sdělovací prostředky k šíření dezinformací a propagandě (odboru aktivních opatření).

145 jh (Jiří Hečko): *Záslužný publicistický počín*, In: *Rudé právo* 22. a 23. dubna 1970, jh (Jiří Hečko): *Oni o sobě*. Tamtéž. 23. dubna 1970, HEČKO, Jiří: *V roli bludiček*. 25. dubna 1970. Tamtéž.

„shovívavé“. Strůjci Pražského jara zde byli vylíčení jako naivní, slávou poblouznění intelektuálové, kteří se stali obětí aktivit zahraničních zpravodajských služeb.

Pokračování dokumentu, nazvané *Obchod s důvěrou*, již činnost reformistů ani v nejmenším neomlouvá. V pořadu jsou opět použity odposlechy z bytu profesora Václava Černého, okruh rozmlouvajících je však širší – vedle Jana Procházky spisovatel Václav Havel, filozof Ivan Sviták, redaktor Jindřich Černý. Oproti jiným propagandistickým dílům schází Státní bezpečnosti v pořadu polopatické vysvětlování role západních zpravodajských služeb. Znamé tváře z roku 1968 již nejsou v roli svedených, nýbrž přímo viníků. Pražské jaro je líčeno jako „spiknutí intelektuálů“ proti „obyčejným lidem“. Reformátoři socialismu jsou vykreslováni jako ti, kteří skutečný socialismus chtějí zničit a usilují o obnovení „vymožeností a pořádku západního kapitalistického stylu“. Ty jsou také (s primitivitou tomuto vrcholnému dílu státobezpečnostní propagandy vlastní), náležitě obrazově přiblíženy. Jako příklad „pořádku“ jsou ukázány anarchistické studentské demonstrace rozháněné policií, „vymoženostmi“ západních demokracií byli především žebráci v ulicích.

A kam až měly podle autorů dospět snahy tvůrců socialismu s lidskou tváří? Opět schematicky vysvětleno: stejně jako v Maďarsku v roce 1956 k vraždění komunistů: „Chtěli to dohnat až k těm lucernám“ (na které byli věšeni příslušníci maďarské Státní bezpečnosti v roce 1956).

Mediální výlevy nenávisti, jichž byly *Svědectví od Seiny* a *Obchod s důvěrou* vrcholem, měly zničit morální a politické postavení odpůrců nastupující šedi normalizace; vybrané oběti však měly být zlikvidovány ještě trestně. Pozornost se tentokrát zaměřila především na skupinu, soustředěnou kolem společnosti scházející se v bytě Huberta Steina a Mileny Kubiasové. Především prostřednictvím Jana Procházky byli propojeni s již skandalizovanými protagonisty Pražského jara.

V červnu roku 1970 jsou někteří účastníci schůzek předvoláni k výslechům na Státní bezpečnost a brzy ráno dne 23. července roku 1970 vyjíždějí pro hlavní účastníky těchto schůzek tři zatýkácí skupiny. Úspěšné jsou však jen dvě z nich: Hubert Stein a Milena Kubiasová byli uvězněni. Spisovatel Jan Procházka byl dva dny předtím s vážným onemocněním převezen do nemocnice v Praze-Krči. Přesto, že lékařské zprávy hovořily o jeho beznadějném stavu, vyšetřovatelé StB v následujících měsících opakovaně vypracovávali plány na Procházkovu zatčení a převoz do vězeňské nemocnice. Třetí hlavní oběť sice nakonec Státní bezpečnosti vyrvala smrt, okruh zatčených a později odsouzených se však přesto znatelně rozšířil.

Ve dnech 5.–9. července 1971 proběhl před Městským soudem v Praze dlouho připravovaný proces se skupinou „Stein a spol.“ Vynesené rozsudky ani v nejmenším neodpovídaly tradované pověsti „mírných normalizačních let“ a připomínají spíše léta stalinismu. Bývalý politický vězeň z padesátých let Hubert Stein byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvanácti let, Milena Kubiasová na deset let, oba pro trestné činy podvracení republiky a vyzvědačství. Další obžalovaní – Václav Čeřenský, Alois Poledňák, Jaroslav Šedivý a Edita Čeřenská k trestům v rozmezí jednoho až sedmi let odnětí svobody.¹⁴⁶

Ani závěrečná fáze případu nezůstala bez patřičného mediálního pokrytí. Vybrán byl opět osvědčený Jiří Hečko, kampaň však v „klidnějším“ roce 1971 již nenabrala takových rozměrů.¹⁴⁷ Kauza represivně postižené skupiny „Stein a spol.“ a s ní personálně propojené skupiny Černý – Procházka „likvidované“ propagandisticky, byla pokusem o restauraci poměrů padesátých let.

Vedle těchto případů rozvíjela StB celou řadu dalších kauz, které měly být zakončeny vysokými trestními sazbami. Štvanice proti stoupencům československého pokusu o reformu nakonec nenabyla rozsahu, jaký by si přála StB a radikálové ve státním a stranickém aparátu. Husákovo „kompromisní“ vedení se obávalo destabilizace režimu a namísto exemplárních trestů dalo přednost soustavnému „neoficiálnímu“ nátlaku.¹⁴⁸

Rok 1970 a valná část roku 1971 byly vrcholem propagandistického štvání Státní bezpečnosti, která se (ve službách tvrdého jádra KSCĚ kolaborujícího s okupanty) vypořádávala s faktickou i potencionální opozicí, zrozenou do značné míry ze stoupců reformního procesu Pražského jara. Propagandistická štvance často nabírala forem obvyklých v dobách vyostřeného „třídního boje“ v padesátých letech. Na rozdíl od nich však charakter tohoto „ideového boje“ nebyl tak jednoznačný. Proti sobě tentokrát nestála poražená buržoazie a vítězná komunistická levice. Řada nepřátel normalizačního režimu patřila v nedávné minulosti k protagonistům československého socialismu.

„Rozpracovávání“ a následně pomlouvání byli zpočátku často ještě lidé ve vysokých státních či společenských funkcích, s dlouholetou komunistickou minulostí. Toho bylo zneužíváno například připomínáním kontaktů Jana Procházky s prezidentem Antonínem Novotným či „svazácké“ poezie Pavla Kohouta. Na druhou stranu však byla dřívější ideologická rovnice narušena. Masivní negativní propaganda přiznala existenci širokých vrstev nesouhlasících s režimem. Dřívější poučky o „semknuté dělnické třídě vedené komunistickou stranou“ a nepřátelích, kteří jsou jen zbytky „zanikajících poražených tříd“, již neplatily. Valnou část nových nepřátel tvořili ti, kteří se sami podíleli na budování socialismu a po srpnové okupaci poznali nesmyslnost systému, který sami kdysi spoluvytvářeli.

146 ABS, a. č. H-683 SÚ MV, č. sv. 1, č. l. 458–468, Akce MILUŠE – návrh závěrečných opatření, 9. září 1971. CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1997, s. 45–47, 99–104 (edice rozsudku).

147 ABS, a. č. H-683 SÚ MV, č. sv. 2, č. l. 67–69, Záznam do akce MILUŠE, 13. července 1971. K probíhajícímu procesu byla zřízena tisková komise, jejími členy byli za II. správu FMV pplk. Michal Sidorjak, za Správu vyšetřování StB kpt. Mikuláš Tita. Z výsledků práce této komise např.: *Podivná logika*, In: *Rudé právo* 7. července 1971.

148 O širokých plánech StB v souvislosti s těmito skupinami více CUHRA, Jaroslav: c. d.

149 Více: CAJTHAML, Petr: *Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se, vše odpuštěno!“*. In: *Securitas imperii* 13. ÚDV PČR, Praha 2006, s. 93–107.

Inspirace padesátými lety nevyplývá jen z pozdější analýzy forem a výsledků propagandy, propagandisté StB ze své předchozí praxe vycházeli zcela vědomě. Jedním z příkladů „opakování dějin“ je kampaň proti exilu, který byl posílen novou vlnou uprchlíků. Opět se objevují plány na „rozkládání exilu“ a lákání jeho politicky neaktivní části k návratu. Ministerstvo vnitra se v tomto případě inspirovalo velkou propagandistickou akcí doprovázející amnestii pro uprchlíky v letech 1955–1957, kdy vycházel časopis určený exulantům *Hlas domova*.¹⁴⁹ Autoři nové kampaně (pocházející z řad příslušníků zpravodajského odboru FS ZS a Federální správy pasů a víz) se své inspirace drželi takřka doslova. Československý rozhlas tak vysílal v roce 1971 ve svém zahraničním vysílání pravidelný pořad *Hlas domova*, ve kterém byly mimo jiné používány výpovědi „navrátilců“ a vysvětlována vládní politika lákání exulantů zpět do vlasti.¹⁵⁰

Léto roku 1971 končilo v podivné atmosféře. Poslední zbytky volného prostoru vytvořeného v letech 1968 a 1969 mizely, země byla vystrašená ze série probíhajících politických procesů doprovázených nenávistnou propagandistickou kampaní. Slova nového generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka o tom, že nikdo nebude stíhán za své postoje a činy z let 1968 a 1969, neplatila.

V druhé polovině roku 1971 veřejně deklarovaná nenávisť vůči opozici utichala. Represivní nátlak pochopitelně neustal, reformátoři však přestali být uznáváni za rovnocenné protivníky již opět konsolidované – tj. „normalizované“ – komunistické moci.

150 ABS, f. A 18, inv. j. 50. „Problémy boje proti pronikání a vlivu antikomunistické ideologie a propagandy v Československu“, materiál „K otázce posrpnové emigrace“, nedatováno, (konec roku 1969). ABS, f. A 2/3, inv. j. 419, „Hodnocení propagační činnosti tiskového odboru sekretariátu FMV za rok 1971 a plán jeho práce na rok 1972“, 9. února 1972.

